

БЪЛГАРСКИЯТ МИГРАЦИОНЕН ПАРАДОКС

МИГРАЦИЯ И РАЗВИТИЕ
В БЪЛГАРИЯ

Българският миграционен парадокс -

Позитивна интеграция на мигрантите и негативен политически дискурс

Изследване и доклад проф. Анна Кръстева

Публикацията е подготвена със съдействието и участието на екипа на Каритас България, Сътрудници на Глобалната миграционна политика (GMPA) и Каритас Европа.

Тази публикация е изготвена по проект „MIND“ с финансовата подкрепа на Европейската комисия (GD DEVCO).

Целта на проекта е да се повиши публичната информираност за връзката между устойчивото развитие и миграцията и ролята на Европейския съюз в сътрудничеството за развитие.

Проектът „MIND“ се координира от Каритас Австрия и се реализира в партньорство с Каритас Бавария (Германия), Каритас Белгия, Каритас България, Каритас Чехия, Каритас Европа, Каритас Италия, CORDAID (Каритас Холандия), Каритас Португалия, Каритас Словакия, Каритас Словения и Каритас Швеция.

За повече информация относно проекта „MIND“ следете кампанията:

ISBN 6-1-91258-619-978

Графичен дизайн Vanden Broele Group с подкрепата на Летисия Лозано

Предпечатна подготовка Станислав Богданов с подкрепата на Ракурс

Илюстрация на корицата Жан Бернар Болно

Издава НКФ „Каритас България“, ул. „Оборище“ №9, София, май 2019.

Тази публикация е подготвена в рамките на проект „MIND“ с финансовата подкрепа на програма „DEAR“ на Европейския съюз. Информацията, съдържаща се в тази публикация, не отразява позицията или мнението на Европейския съюз.

Каритас не носи отговорност за точността и пълнотата на информацията, предоставена в тази публикация, както и за щети, причинени от използването на предоставената информация, включително непълна или неточна информация.

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЛАВА I	5	ГЛАВА VI	31
ВЪВЕДЕНИЕ		ИНТЕГРАЦИЯТА – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПРЕЧКИ	
ГЛАВА II	7	1. Неработещи политики и трудности в България	31
ВИЗИЯ „ОБЩ ДОМ“		Трудности и препятствия в достъпа до пазара на труда на бежанците	31
Миграция	7	Неработещи политики за интеграция на бежанците	32
Развитие	8	Непоследователност в стратегиите и политиките на миграция и интеграция	33
Взаимовръзка между миграция и развитие	10	Институционални дефицити	35
ГЛАВА III	13	Отрицателно въздействие на интегрирания антиимиграционен политически дискурс върху политиките на интеграция	35
РЕЗЮМЕ		Синдикатите за риска от дъмпинг	36
ГЛАВА IV	15	Враждебно обществено мнение	37
БЪЛГАРСКИЯТ МИГРАЦИОНЕН ФЕНОМЕН		2. Конфликт, липса на върховенство на закона, лошо управление, корупция, липса на достойни условия на труд, безработица в страните на произход	37
1. От посткомунизъм до посткриза – периоди и тенденции на миграционната политика	15	ГЛАВА VII	39
2. Асиметричен триполюсен миграционен профил – многобройна емиграция, малобройна имиграция, изключително малобройни бежанци	16	ВРЪЗКАТА МИГРАЦИЯ–РАЗВИТИЕ КАТО СПОДЕЛЕНА ОТГОВОРНОСТ	
ГЛАВА V	21	1. Външната политика на България – между сътрудничеството за развитие и отдръпването от мултилатерализма	39
МИГРАЦИЯ И РАЗВИТИЕ - ПОЛОЖИТЕЛНА ВЗАИМОВРЪЗКА		2. Законодателството – стремеж към европейски стандарти за трудова миграция и права	41
1. Имигрантски стратегии за интеграция	21	3. Гражданското общество – най-последователният и ангажиран говорител и актьор на връзката миграция-развитие	43
Предприемаческа и трудова интеграция	21	ГЛАВА VIII	49
Принос към социалната система (пенсии, социално осигуряване и др.)	23	ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕПОРЪКИ	
Социална и културна интеграция и принос за интеркултурния облик на големите градове	23	Използвана литература	53
2. Диаспората като „крила на развитието“	24	Приложения	56
Парични трансфери от България за други страни	24	Приложение 1: Съкращения	56
Трансферите на българската диаспора – парични, социални и демократични	25	Приложение 2: Списък на интервюта	56
Социални и демократични трансфери	26	Приложение 3: Списък на таблици и графики	57
Завръщащите се – най-желаните мигранти	27		

Снимка: Каритас София

ВЪВЕДЕНИЕ

Дали в търсене на по-добър живот и възможности, далеч от бедността, глада, експлоатацията и несправедливото разпределение на световните ресурси, или за да избягат от военни конфликти и преследване, хората са принудени да мигрират. Заради липсата на сигурност и възможности за развитие те напускат родните си места, оставяйки зад себе си дома си, роднините си, приятелите си, спомените си, семейството си.

Обществото в България не е единно по отношение на приемането на мигранти и идеята за подкрепа и улесняване на тяхната интеграция. Свидетели сме на силно негативни и показно изразени настроения на малки групи от хора, които реагират гръмко и застрашително при всяка една поява на мигранти, но отделните и единични прояви не са характеристика, която се отнася до цялото ни общество.

Присъствието на хора, които преживяват драмата на миграцията, е възможност за човешко развитие, за среща и диалог между културите. Това, че мигрантите имат различен език и култура, не означава, че не можем да живеем заедно. Опознаването, съпреживяването на това, което преживява другия, опитът да разберем какво се случва с него ни помага да си дадем сметка, че можем да му помогнем.

Затова и приоритетите на Каритас са насочени към оказването на подкрепа за улесняване на интеграцията и застъпничеството, за наличието на отговорна политика, осигуряваща работещи механизми, способстващи включването на мигрантите в българското общество.

Нашата организация оказва подкрепа на хората, принудени да мигрират, да „стъпят на краката си“, да запишат децата си в училище, да научат български език, да си намерят работа, да се грижат за семейството си и да изпълняват всички отговорности, които имат българските граждани.

Миграцията е феномен, който е неразделна част от човешката история, явление, което е все по-засегнато от глобализацията, икономическото и социалното развитие. Нека, както призовава папа Франциск, „да бъдем разумно отворени към сложното явление миграция и да улесняваме интеграцията с дължимото спазване от страна

на мигрантите на законите на приемащата ги държава, както и да предизвикаме подновен ангажимент на обществото за истинска култура на прием и солидарност, за да могат всички да бъдат обичани като деца и да се чувстват у дома в голямото човешко семейство“, в нашия „Общ дом“.

Каритас България заедно с още 11 Каритас организации от 11 европейски държави, които членуват в Европейския съюз, участва в тригодишната инициатива „Миграция, взаимодействие, развитие“ (MIND). Различните събития, които организираме в България в рамките на инициативата, имат за цел да допринесат за повишаване на публичната информираност, чувствителност и разбиране за връзката между миграцията и развитието, причините за миграцията, ролята на приемащото общество и приноса на мигрантите за местното развитие и развиващите се страни и важността на подкрепата за развитие.

Важна част от инициативата MIND е докладът „Българският миграционен парадокс - позитивна интеграция и негативен политически дискурс“, който ви представяме с настоящото издание и който заедно с докладите на Каритас от Австрия, Белгия, Чехия, Германия, Италия, Холандия, Португалия, Словакия, Словения и Швеция ще бъде част от изданието „Общ дом“. Благодаря на проф. Анна Кръстева за изследователската работа и доклада и на всички, допринесли за подготовката на този документ.

Надявам се чрез тази публикация и всички останали инициативи, свързани с темата „Миграция и Развитие“, да допринесем за повишаване на чувствителността по темата, да изострим вниманието към необходимостта съгласувано да се обърне внимание на миграцията, социално-икономическото развитие и правата на човека, както и да насочим вниманието към нуждата от планирането и реализирането на политики, които изискват интегриран подход за справянето с проблемите на развитието и разглеждането на миграцията като възможност за управление за осигуряване на безопасна и доброволна миграция, а не на принудителна и опасна такава.

Емануил Паташев
Генерален секретар
май 2019 г.

СВЕТЪТ

#whatishome

ВИЗИЯ „ОБЩ ДОМ“

В своята енциклика „Laudato Si“ Относно грижата за нашия общ дом, папа Франциск (2015) ни напомни, че Земята е „нашият общ дом“ и че трябва да се справим едновременно с икономическите, социалните, политическите и екологичните предизвикателства, като ги разглеждаме във взаимовръзка. Изключването и бедността, войната, социалното неравенство, изменението на климата, неустойчивото потребление и растеж, насилственото разселване и миграцията изискват максимално внимание и ангажираност.

Енцикликата бързо се превърна в референтен документ за всички католически социални служби, както и за агенциите за развитие по целия свят, привличайки внимание както вътре, така и извън католическата църква.

С националната и европейска публикация „Общ дом“ Каритас се основава на това послание, за да проучи сложната взаимосвързаност между миграцията и развитието с етичната рамка, основана на вярата, която зачита правата на човека и неговото достойнството.

В „Laudato Si“ Папа Франциск (2015: 12) обръща внимание, че *„спешното предизвикателство за защита на нашия общ дом включва грижата за сближаване на цялото човешко семейство, за да се търси устойчиво и цялостно развитие“*, диалог, включващ всички за това как оформяме бъдещето на нашата планета (2015: 12), поставяйки под съмнение сегашния модел на развитие и сегашното състояние на глобалното общество, където несправедливостта е обичайна и все повече хора са лишени от своите основни човешки права.

Това означава *„поставяне в центъра на най-слабите членове на обществото като начин за измерване на напредъка“* (CAFOD et al. 2018: 16).

Правата на човека могат да бъдат определени като защита на отделната личност и групи от хора, гарантирани от международното право, срещу намесата в основните свободи и човешкото достойнство. Човешките права са неотменими и не могат да бъдат отречени или отказани на всяко човешко същество, независимо от причината, включително правен или имиграционен статут. Те са универсални в това, че се отнасят за всички, навсякъде. Правата на човека обхващат граждански, културни, икономически, политически и социални и са неделими, което означава, че различните групи права са еднакво важни за пълното развитие на човека и неговото благосъстояние. Инструментите за човешки права и обичайното международно право създават три общи задължения за държавите, а именно: да зачитат, защитават и изпълняват тези права.

Миграция

Миграцията е една от главните характеристики на днешния глобализиран свят. В общи линии миграцията е движението на хора от едно място на пребиваване към друго. Докато терминът миграция обхваща движението на населението вътре в страната – селска, градска или от една местност до друга в различна юрисдикция, проектът MIND разглежда международната миграция. *Международната миграция* е отделна правна, политическа и социална категория, тъй като хората се преместват

от национална държава, в която са граждани, с правата и защитата, която гражданството обикновено предоставя на други страни, където правата и защитата на гражданството, на достъп до социална защита и за обща идентичност често не се прилагат и когато социални и културни парадигми могат да се различават значително.

Международната конвенция за защита на правата на всички работници мигранти и членовете на техните семейства гласи, че терминът „работник мигрант“ се отнася до лице, което ще бъде ангажирано или участвало в платена дейност в държава, на която не е гражданин. Тази конвенция признава пограничен работник, сезонен работник, моряк, офшорни работници, пътуващи работници и други специфични категории работници мигранти, обхванати от неговите разпоредби. Документът подчертава, че всички основни човешки права обхващат членовете на семейството, присъстващи и зависими от работници мигранти. Данните на Международната организация на труда (МОТ) показват, че почти всички международни мигранти, независимо от причините за миграцията или приемането им, в крайна сметка са икономически активни - заети, самостоятелно заети или по друг начин ангажирани с платена дейност.

Конкретни определения и статистически стандарти за получаване на надеждни и съпоставими данни за международните мигранти са договорени под егидата на ООН и се използват от повечето правителства. За статистически цели *международен мигрант* се определя като „лице, което е пребивавало в държава, различна от тази на раждане или гражданство, в продължение на една година или повече, независимо от причините или мотивите за движение и правния статут в страната на пребиваване. „Има около 260 милиона души, пребиваващи днес в страни, различ-

ни от тези, в които са родени или притежавали гражданство. Тази цифра обаче не включва лица, посещаващи държава за кратки периоди, като туристи, нито търговски или транспортни работници, които не са променили мястото на установеното си пребиваване. Много други лица с временна, краткосрочна или сезонна заетост и / или местопребиваване не се броят в ООН и други статистически данни за мигрантите, когато пребиваването им е по-малко от една година и / или ако запазят официално пребиваване в дома си или в друга държава - въпреки че те могат да отговарят на определението за работник мигрант. За точен анализ на взаимосвързаността на миграцията и развитието Каритас използва широко разбиране за миграцията, включително всички бежанци и търсещи убежище, както и работници мигранти и членове на техните семейства.

Развитие

Обещанието да не останат „на хартия“ и да гарантират правата на човека за всички е крайъгълен камък на Резолюцията на Общото събрание на ООН 70/1 „Трансформиране на нашия свят: Програма за устойчиво развитие до 2030 г.“, която съдържа Декларацията и целите за устойчиво развитие, приети на 25 септември 2015 г.

Този документ, одобрен от всички 193 държави членки на ООН, изразява тяхната обща визия и ангажираност към „свят на всеобщо зачитане на правата на човека и човешкото достойнство, върховенството на закона и правосъдието, равенство и недискриминация, зачитане на раса, етническа принадлежност и културно многообразие и на равни възможности, позволяващи пълното реализиране на човешкия потенциал и допринасящи за споделен просперитет. Свят, който инвестира в децата си и в който всяко дете расте без насилие и експлоатация. Свят, в който всяка жена и момиче се радват на пълно

равенство между половете и всички правни, социални и икономически бариери пред тяхното овластяване са премахнати. Справедлив, толерантен, отворен и социално приобщаващ свят, в който се посрещат нуждите на най-уязвимите."

Програмата за устойчиво развитие до 2030 г. доведе до промени в парадигмата на възприемането на развитието. Развитието и устойчивото развитие засягат всички държави на планетата. Опазването на околната среда и преодоляването на неравенствата се считат за ключови цели за развитие. Мирът и социалната справедливост се разглеждат като неразделна част от общата програма за развитие. Подчертава се необходимостта от ангажираност и участие на всички групи във всички общества и държави, за да се постигне развитие за всички. Новият световен консенсус за развитие се основава на Всеобщата декларация за правата на човека и всички договори за правата на човека. Следователно, ако държавите не постигнат напредък по отношение на действителното реализиране на правата на човека за всички, Целите за устойчиво развитие не могат да бъдат постигнати.

Терминът „развитие“ обхваща изработването на продуктивни средства, сили, капацитет, организация и продукция на стоки, услуги, технологии и знания, за да се посрещнат нуждите на човека за препитание и благополучие. Развитието включва изграждане на средства за извличане и трансформиране на ресурси, производството на стоки, услуги и знания, изграждане на инфраструктура за производство, транспорт и дистрибуция, възпроизвеждане на капитал, както и на умения и труд, осигуряване на хуманно отношение, благосъстояние на хората по отношение на жилища, хранене, здравеопазване, образование, социална закрила и култура в широк смисъл (Таран 2012).

Каритас използва *концепцията за интегрирано човешко развитие, която поставя човешката личност в центъра на процеса на развитие*. Тя може да бъде дефинирана като всеобхватен подход, който взема предвид благосъстоянието на човека и на всички хора в седем различни измерения.

Първо, *социалното измерение*, което се фокусира върху качеството на живот по отношение на храненето, здравето, образованието, заетостта, социалната закрила и социалното участие, както и равенството в третирането и недискриминацията на каквото и да е основание.

Второ, *измерението на работата и икономическата активност* като основно средство за самостоятелно и семейно препитание, за социално-икономическа ангажираност и за пряк принос за развитието на повечето възрастни във всички популации.

Трето, *екологичното измерение*, което се отнася до гарантиране на качеството на живот за бъдещите поколения, без да се пренебрегва викът за справедливост от това поколение.

Четвърто, *политическото измерение*, което включва въпроси като: съществуването на правова държава; зачитане на гражданските, политическите, икономическите, социалните и културните права на човека; демокрация, по-специално като представителен и преди всичко инструмент за участие.

Пето, *икономическото измерение*, свързано с нивото на брутният вътрешен продукт и разпределението на доходите и богатството, устойчивостта на икономическия растеж, структурата на икономиката и заетостта, степента на индустриализация, нивото на високотехнологичните ИКТ и държавните капацитети за получаване на приходи за човешки услуги и социална защита, наред с други съображения.

Шесто, *културното измерение*, което разглежда идентичността и културното изразяване на общностите и народите, както и способността за межкултурен диалог и уважение между културите. То идентифицира и седмо, *духовното измерение*. Взети заедно, тези измерения са в основата на цялостен подход към развитието (Каритас Европа 2010).

Според Социалното учение на Църквата социалните неравенства изискват координирани действия от всички хора, цялото общество и правителствата във всички страни в името на човечеството, основано на две предпоставки: социалните въпроси са глобални и социално-икономическите неравенства представляват опасност за мира и социалното сближаване. *В този смисъл развитието на страните трябва да бъде грижа на всички нас - човешката общност.*

Взаимовръзка между миграция и развитие

Връзката между развитието и миграцията е вековен правен, политически и практически въпрос. Огромни принудителни и доброволни движения на населението от 17-ти век нататък населяват Северна и Южна Америка, както и нововъзникващите европейски национални държави.

От края на Втората световна война миграцията и развитието са обект на интензивни дискусии между политиците, академичните среди, гражданското общество и обществеността. Папа Пий XII посвещава енциклика на „мигранти, чужденци и бежанци от всякакъв вид, които са принудени да напуснат родната си земя, независимо дали се страхуват от преследване, или по собствено желание“ (Exsul Familia 1952), потвърждавайки, че мигрантите и бежанците имат право на достоен живот и право на миграция.

Миграцията се превърна в основен стълб на развитието в няколко региона в рамките на проекти за регионална интеграция и развитие, по-специално Европейската икономическа общност, наследена от Европейския съюз. От 70-те години на миналия век миграцията е от основно значение за развитието чрез регионални системи за свободно движение в Централна, Източна и Западна Африка. От 20-те години на миналия век големи движения на населението – някои от тях принудителни, в Съветския съюз подкрепиха индустриалното и селскостопанското развитие в дванадесетте републики от СССР.

Подхранвана от геополитически събития, които до голяма степен са засегнали човешката мобилност в глобален мащаб, връзката между миграцията и развитието се превърна в централно място в съвременните политически, икономически и социални дебати.

Първата глобална рамка за развитие, която признава ролята на миграцията и нейния огромен принос за устойчивото развитие в световен мащаб, беше Декларацията и Програмата за действие на Международната конференция за населението и развитието в Кайро през 1994 г. Общата съвременна рамка е споменатата програма до 2030 г. за устойчиво развитие с нейните цели за устойчиво развитие. В Целите за устойчиво развитие цел 10.7 посочва изрично връзката между миграция и развитие: „безопасна, редовна и отговорна миграция и мобилност“. За миграционни ситуации, мигранти и бежанци се прилагат 16 от 17 цели за устойчиво развитие (Таран и др. 2016).

Новата програма за градовете, приета в Кито през октомври 2015 г., насочва още по-ясно вниманието към мигрантите, бежанците и вътрешно разселените лица в нейната глобална рамка за развитие и

управление на градовете, където пребивават повечето мигранти и бежанци.

През 2016 г. в резултат на тежки и продължителни конфликти в Близкия изток и Южна Азия и разпадането на ефективната закрила на бежанците в съседните страни, държавите членки на ООН приеха *Нюйоркската декларация* за бежанци и мигранти, призоваваща към подобряване на глобалното управление на миграцията и за принаване на международната миграция като движеща сила за развитието и в двете страни - на произход и местоназначение. Глобалният договор за безопасна, организирана и редовна миграция, приет на междуправителствена конференция в Маракеш, Мароко през ноември 2018 г., и Глобалният договор за бежанците, разработиха тези принципи и предложиха начини за тяхното прилагане чрез политически диалог и необвързващи ангажименти. И двата договора бяха приети от Общото събрание на ООН през декември 2018 г.

Каритас е водена от разбирането, че все повече хора са принудени да напускат страните си на произход не само поради конфликти и преследвания, но и поради други екзистенциални заплахи. Те включват бедност, глад, безработица и липса на достойни условия на труд, липса на добро управление, липса на достъп до образование и здравеопазване, както и последствията от изменението на климата.

Принудителната миграция за Каритас обхваща всички миграционни движения, при които съществува елемент на принуда. Хората, които бягат от конфликти и преследване, естествено имат специфични проблеми и нужди и право на международна закрила на бежанците.

Каритас също така приема, че преобладаващата част от миграцията в Европа отразява обективната необходимост на повечето страни членки на ЕС от „чуждестранен“ труд и умения за поддържане на

жизнени работни сили, способни да поддържат собственото си развитие. Това търсене произтича от бързо развиващите се технологии, промените в организацията на работата и мястото, където се осъществява, и намаляването на местните работни места поради застаряването на населението и намаляващата раждаемост.

Според Каритас хората, които мигрират, и тези, които остават – независимо дали са в държава на произход или в страна на пребиваване, имат право да намерят икономически, политически, екологични и социални условия да живеят достойно и да водят пълноценен живот. Независимо от своя правен статут в дадена страна всички мигранти и бежанци притежават присъщите им човешко достойнство и човешки права, които трябва да се спазват, защитават и прилагат от всички държави по всяко време.

Каритас призовава за солидарност и сътрудничество, за отговорност за цялостното човешко развитие в световен мащаб и за тяхната закрила и за включване на хората в движение – мигранти и бежанци.

Миграцията допринася за цялостното човешко развитие на мигрантите и на членовете на техните страни на пребиваване. Такава визия предполага признаването, че миграцията, независимо от движещите я сили, е възможност за нашите общества да изградят проспериращ, глобален „общ дом“, където всеки може да допринесе и да живее достойно.

Където
се чувствам
свободна

#whatishome

РЕЗЮМЕ

Докладът съдържа задълбочен анализ на настоящата ситуация, политики и дебати в България, свързани с миграцията и развитието и взаимовръзката между тях. Той описва националния миграционен контекст, като се придържа към развитие, основано на миграцията, и подчертава ключовия принос на съвременната миграция, имигрантите и емигрантите за икономиката, обществото, пазара на труда, културата и хората. На второ място, той идентифицира основните пречки пред пълния принос на мигрантите към развитието, както и възможностите за улесняване и засилване на собственото развитие на мигрантите, приноса на миграцията към развитието и споделената отговорност и отчетност.

Накрая, той представя заключения и набор от препоръки за застъпническа дейност за защита на правата на мигрантите, насърчаване на включването им в българското общество и справяне с предизвикателствата, породени от връзката между миграцията и развитието. Публикацията отчита гледната точка на мигрантите и техния принос за цялостното човешко развитие.

Докладът представя знания и анализ, за да отговори на следния водещ въпрос: Как и при какви условия мигрантите могат да допринесат за цялостното човешко развитие, за собственото си такова и за приемащото общество и от гледна точка страни по произход, пребиваване и транзит. Той акцентира върху потенциала за развитие, който има миграцията, и върху необходимостта от гарантиране на съгласуваност на политиките за максимално увеличаване на ползите от имиграцията

както за мигрантите, така и за обществото като цяло.

Публикацията следва смесена изследователска методология, която отчита две ограничения: ограничената наличност на надеждна количествена и качествена информация за миграцията, убежището и развитието; свързани с първата точка, относително малкия брой на мигрантите и бежанците в България.

Емпиричната информация беше събрана въз основа на три групи полеви наблюдения: интервюта със заинтересовани страни и мигранти; множество и редовни контакти за информация и оценки с експерти, представляващи институции и граждански сектор, на семинари и форуми за миграция с представители на редица отговорни институции; аналитични изследвания, извършени за дълъг период от време и свързани с тях публикации на автора, който е професор по миграционна политика (Кръстева 2018а, 2018б, 2015, 2014а, 2014б, 2014с, 2014d, 2013, 2012, 2008, 2007, 2005).

Миграционният контекст очертава профила на България като емигрантска страна както по отношение на потоците, така и на обема на миграционния натиск. Три групи мигрантски общности са ключови за връзката миграция и развитие в България: бежанци, имигранти и българи емигранти.

588
SHORT 1.
DISAL
BOUE
R IS

БЪЛГАРСКИЯТ МИГРАЦИОНЕН ФЕНОМЕН

Българският миграционен феномен е изключително интересен за анализ в перспективата миграция и развитие. Тази взаимовръзка има два аспекта – позитивен и негативен. Позитивният парадокс е, че в посткомунистическа България, с малък миграционен опит и пълна липса на опит на демократична миграционна политика, имиграцията бележи високи нива на интеграция в трудов, езиков, културен и социален смисъл. Негативният парадокс е, че в европейска България без съществено увеличение на обема на миграционния натиск по време и след миграционната криза се засилват секуритарните и рестриктивни дискурси и политики, които създават негативни нагласи и затрудняват интеграцията. Тези два парадокса ще бъдат разгърнати и аргументирани в хода на изследването, първият – основно в частта „Как мигрантите допринасят за развитието”, а вторият в глава „Интеграцията – предизвикателства и пречки”.

Миграцията е изключително политизирана тема, пряко свързана с националната сигурност и национална идентичност, както и с икономическия ръст (Кръстева 2014). Количеството и качеството на работната сила и напускането на млада и високопроизводителна работна сила оказва пряко въздействие върху икономическия растеж (Тодоров и Дурова 2016: 33).

В България три различни групи мигранти по специфичен начин развиват и благоприятстват връзката миграция и развитие: малобройна и добре интегрирана и самоинтегрирана имиграция; многобройна и всеотдайно подпомагаща родината си емиграция; малобройни бежанци, които да бъдат интегрирани от институции и неправителствени организации. Тази по-

зитивна картина е деформирана от ксенофобски антиимигрантски политически дискурс, който се засилва през последните години. В други европейски страни отношението миграция – развитие е свързано повече с многобройна имиграция.

„Ако имаме къде да живеем и да работим, за да се прехранваме, защо да напускаме България? Страната е красива и хората са много добри.“
Бежанка от Сирия

1. От посткомунизъм до посткриза - периоди и тенденции на миграционната политика

Конструирането на съвременния български миграционен феномен ще бъде анализирано чрез периодизацията на основните етапи на формирането му след Втората световна война, както и чрез анализа на българския миграционен профил.

Във формирането на съвременния български миграционен феномен могат да се открият пет периода: комунистически, посткомунистически, европейски, миграционно-бежанска криза, посткризисен.

Комунистически период. От следвоенния период до 1989 г. Той се характеризира със силна политизация на миграционната политика и свръхсилен контрол както върху емиграцията, така и върху имиграцията. Комунистическият режим наричаше емигрантите „бегълци” и ги лишаваше от правото да се завърнат, конфискуваше и имуществото им. Тази политика на затвореност има няколко изключения: студенти от така наречения Трети свят; граждани на Съветския съюз, най-вече от Русия и Украйна, някои от тях идваха на работа като специалисти в индустрията и

образованието, повечето – като брачни партньори на български граждани; вьетнамска трудова миграция – 15 000 души работят на строителни обекти и в различни предприятия. (Кръстева 2014: 369).

Посткомунистическият период. От 90-те на XX в. до началото на 10-те на XXI в. Преходът от затворено към отворено общество се ознаменува с мощна емиграция. Държавата се оттегля от ролята си на основен регулатор на миграцията и така осигурява място за формиране на новата фигура на посткомунистическия гражданин като мигрант. Това започва в навечерието на демократичните промени със закона от 1989 г.: „Всеки гражданин на Република България има правото да напуска страната и да се връща в страната.” Втората съществена промяна е премахването на изходните визи. Имиграцията се освобождава от доминиращите политически логик и започва да се формира по пазарни и глобализационни причини. През 1993 г. България подписва Женевската конвенция и започва да приема бежанци.

Европейският период. От средата на 10-те години на XXI в до миграционно-бежанската криза. Членството на България в ЕС от 2007 г. осигурява безвизово пътуване до около 150 страни в света и свободен достъп до трудовия пазар на ЕС от 2014 г. (Ангелов и Лесенски 2017: 1). Европейският период по отношение на емиграцията се характеризира с три тенденции. Най-мотивираните мигранти вече са напуснали и първата тенденция е свързана с легализацията статута на нерегулярно пребиваващите (Ангелов и Лесенски 2017: 1). Втората се изразява с преминаване на българските граждани, избрали живот и работа в друга страна членка на ЕС, в нова миграционна категория – свободно движение на хора. Динамиката на потоците следва най-вече икономическа логика, особено ярко проявена в ситуация на икономическа криза. Третата тенденция е завръщането. През този период се откроява основната причина за тенденция, започнала преди него – нараст-

ващата атрактивност на българските паспорти във връзка с членството на България в ЕС.

Период на бежанско-миграционна криза. 2014 – 2016 г. Този период се характеризира с две промени: миграционна и политическа. Поради големия миграционен натиск към Европа България по-ясно осъзнава ролята си на външна граница на ЕС, на един от входовете на миграцията от Сирия и Близкия и Средния изток към ЕС и част от Балканския миграционен път. Съществена е промяната в политическия дискурс, който формулира бежанците не като хуманитарен, а като проблем, свързан със сигурността.

Период на постмиграционна криза. 2017 г. - до сега. Парадоксално, той не променя, а задълбочава политическите тенденции от предишния период: най-дълбоката промяна, неизменно продължаваща и дори засилваща се, независимо от значителното намаляване на миграционните потоци, е популистката секуритизация на миграцията.

2. Асиметричен триполюсен миграционен профил – многобройна емиграция, малобройна имиграция, изключително малобройни бежанци

България е типична емигрантска страна. Броят на емигрантите почти десетократно (8,6 пъти) надвишава този на имигрантите: през 2017 г. 1 290 000 души, родени в България, живеят в други държави и 150 000 души, живеещи в България, са родени в чужбина. (Изследователски център „Пю“, 2017).

Динамиката на настоящите миграционни потоци откроява същата картина: през 2017 г. емиграцията от 31 586 души надхвърля имиграцията от 25 597 и миграционният баланс е отрицателен -5 989.

Масовата емиграция оказва силно влияние върху демографската динамика на населението. Това влияние е отрицателно и води до намаляване и застаряване на населението. Този демографски ефект поставя емиграцията в центъра на дебатите за бъдещето на нацията в демографски и социален план, както и за

връзките ѝ с националния суверенитет и националната сигурност.

Период	Брой емигранти
1985-1992	465 000
1992 - 2001	217 000
2001 - 2011	175 244
2011 - 2016	24 103
Общо	882 156

Таблица 1: Емиграция за периода 1985 – 2016 г. според данни на българската статистика
Източник: Ангелов и Лесенски 2018: 6

В противоположност на разпространени мнениия и стереотипи, че емиграцията се увеличава, таблицата илюстрира обратния процес на намаляване на потоците на напускащите България (Ангелов и Лесенски 2017). Най-многочислена е емиграцията – 465 000 души или намаляване на населението с 5,2% - в годините непосредствено преди и след демократичните промени. Дължи се на две противоположни причини: недоброволното напускане на една трета от общността на българските турци под натиск на комунистическия режим, и първата вълна емиграция като израз на посткомунистическа свобода и желание за по-бърза реализация в трудов, професионален и образователен смисъл.

За целия период от 1985 до 2016 г. населението на България е намаляло с 1,85 милиона души. Според НСИ повече от половината (над 52%) от намаляването на населението се дължи на отрицателен естествен прираст (разликата между раждаемост и смъртност), докато близо 48% се дължи на нетната миграция. Близо половината от нетната миграция се дължи на изселването на българските турци в края на комунизма. През различните периоди двата фактора имат различна тежест. Между 1985 и 1992 г. населението намалява изцяло заради външна миграция, докато в следващите периоди преобладаваща роля има отрицателният естествен прираст. Делът на нетната миграция в спада на населението намалява до 39% за периода между 1992 г. и 2001 г., 31% за периода между 2001 г. и 2011 г. и под 10% за периода от 2011 г. насам. (Ангелов и Лесенски 2017: 3-4).

Държава	Бр. български мигранти
Турция	570 000
Испания	130 000
Германия	110 000
Великобритания	70 000
САЩ	70 000
Гърция	70 000
Италия	60 000
Холандия	20 000
Канада	20 000
Франция	20 000

Таблица 2: Държави дестинации за българските емигранти, март 2018 г.
Източник: Евростат. Статистика на миграцията и мигрантите

Емиграцията се насочва към няколко групи страни. Германия е силно привлекателна поради силната си икономика и търсенето и на нискоквалифицирана, и на висококвалифицирана работна ръка. Друг силен привлекателен център са средиземноморските страни – Гърция, Италия и Испания. Класическите имиграционни страни – САЩ и Канада, продължават да привличат българи и днес. Поспецифичен е случаят с Турция. Голямата българска миграционна общност е създадена най-вече поради експулсирането от комунистическия режим през лятото на 1989 г. на над 350 000 български турци. Част от този поток се завръща при установяване на демокрацията, но емиграцията на български турци към Турция по икономически причини продължава през целия демократичен период.

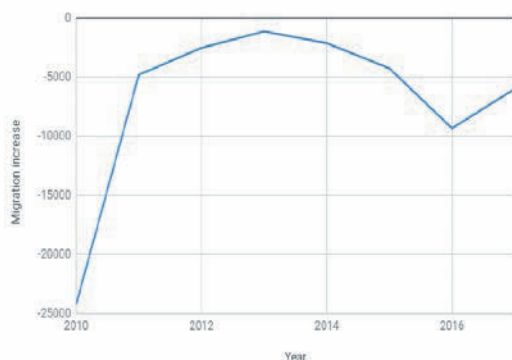
Заетостта на българските емигранти в ЕС можем да анализираме на основата на данните на Евростат. Данните очертават комплексна картина на заетостта на българите, работещи в ЕС. Тя покрива пълната гама от висококвалифицирани специалисти на ръководни постове и експертни позиции (мениджъри, специалисти) през висококвалифицирани работници (техници, оператори на машини и монтажници) до трудещи се в търговията, услугите и други сфери.

Ако анализираме потоците навън и навътре от началото на настоящето десетилетие, можем да открием три тенденции:

- През целия период емиграцията преобладава над имиграцията и миграционният баланс е отрицателен.
- Миграционният баланс варира между -24 190 и -1 108.

Независимо от колебанията след пика през 2010 г. от -24 190, отрицателният баланс е в значително по-умерени стойности от около -1 000 до -10 000. (вж. Приложение 3, Таблица 3: Миграционен баланс и разпределение по възраст и пол за 2010-2017)

Икономическата криза от 2008 г. засили емиграцията и обуслови голямата ножица между емиграция и имиграция през 2010 г. Ниските стойности между потоците навън и навътре от -1 108 през 2013 г. доближават България до средиземноморския миграционен модел, без страната да го постига.

Фигура 1: Динамика на миграционния баланс за периода 2010-2017 г.

Източник: автора по данни на Националния статистически институт, Международна миграция по възраст и пол 2018 г.

Следващата таблица от изследването на Ангелов и Лесенски (2017) обобщава баланса между емиграция и имиграция за последните три десетилетия. Тя илюстрира тенденцията на намаляване ножицата между емиграция и имиграция – от 66 429 души в края на ХХ в. до 4 000 през последните години, която минава през два големи прехода:

- от голяма недоброволна емиграция в края на комунистическия период,

небалансирана от имиграция, към голяма доброволна емиграция, все по-балансирана от имиграцията;

- от голяма отрицателна нетна миграция към намаляваща нетна миграция.

Период	Нетна миграция
1985-1992	66 429
1992 - 2001	22 226
2001 - 2011	17 524
2011 - 2016	4 017

Таблица 4: Средногодишна нетна миграция от България

Източник: Ангелов и Лесенски 2017: 5.

	Мъже	Жени	Общо
Емиграция	98 290	95 581	193 871
Имиграция	74 607	64 982	139 589

Таблица 5: Емиграция и имиграция по пол 2010 – 2017 г.

Източник: авторът, по данни на Националния статистически институт, Международна миграция по възраст и пол, 2018 г.

Анализът по отношение на пол откроява интересни сходства и различия между имиграция и емиграция. За периода 2010-2017 г. броят на мъжете надвишава този на жените и в двата потока миграция. Ножицата между двата пола – 2 709 души, е сравнително малка при емиграцията, където мъжете са 98 290, а жените – 95 581. Разликата между двата пола достига почти 10 000 (9 625) при имиграцията, където мъжете и жените са съответно 74 607 и 64 982.

Двата вида миграция регистрират собствена динамиката на съотношението мъже-жени в потоците. При имиграцията разликите между двата пола варират от няколко стотин (1 910 мъже спрямо 1 608 жени през 2010 г.) до няколко хиляди (съответно 10 496 и 8 074 през 2013 г.). Изключение прави 2017 г., когато жените превишават мъжете – 13 126 спрямо 12 471. Още е рано да се заключи дали това е нова тенденция. Броят на жените в отделните мигрантски общности силно варира – те са мнозинство сред руската

общност, а сред африканската общност са по-скоро изключение (Кръстева 2014).

При емиграцията няма изключения от преобладаването на мъжете, но в някои години двата пола почти се изравняват, като например през 2013 г., когато мъжете са 9 841, а жените 9 837. Българският случай илюстрира глобалната тенденция на феминизация на миграциите и в количествен, и в качествен смисъл: и по отношение на потоците, където женските доближават и почти се сливат като стойности с мъжките; и по отношение на авторство на миграционния проект. Някои жени придружават съпрузи, родители, роднини, но множество жени сами замислят и реализират своя миграционен проект.

Разпределението по възраст показва, че емиграцията днес е относително по-млада от имиграцията: 78,4% са в активна възраст (20 - 59 години) срещу 63,1%. Възрастовата група над 60 години е почти 2,5 по-многобройна при имигрантите спрямо емигрантите – 16,3% спрямо 6,9%. Тези възрастови съотношения могат да се променят, защото имигрантите имат по-многобройно детско и младежко поколение спрямо мигрантите (0 - 19 години) – 20,5% спрямо 14,6% (вж. Приложение 3, Таблици 6 и 7 *Емиграция и имиграция за периода 2010-2017 г. по пол*)

Данните за имиграцията варират между 145 000 на Евростат, 150 000 на Изследователски център „Пю“ и 154 000 в Доклада за международната миграция (2017). Вариациите в чуждестранните статистически източници не са значителни и очертават сходна картина - имиграцията има ниски стойности и е 2% от населението (Евростат). Имиграцията има предимно извъневропейски характер – 93 200 в страна, която не е член на Европейския съюз, докато 52 200 са родени в друга страна, членка на Европейския съюз.

Данните на Евростат (*Приложение 3, Таблица 7*) дават идея за някои от най-характерните общности в страната. Най-голямата имигрантска общност произлиза от бившия Съветски съюз и в таблицата е представена с гражданите на Русия и Украйна. Руската общност е една от най-старите в България. Втората по значимост имигрантска общност произлиза от Близкия и Средния изток. За разлика от образователната мобилност по време на комунистическия период след промените нови мигранти идват най-често с проект да започнат бизнес. Сирийската общност беше най-голямата арабска общност в страната и преди военния конфликт, който доведе до увеличаване броя на сирийските бежанци. България и Турция са миграционна двойка, формирана в резултат на исторически връзки и географска близост. Британците са представители на най-новата вълна чужденци, живеещи в България. Последните могат да се структурират в две основни групи: експерти от различни националности, които работят в столицата и големите градове; британци, които се заселват най-вече в селата и малките населени места. Китайците не са статистически значими, но те са интересни като нова имиграционна група в посткомунистическия период, което илюстрира включването на България в глобалните трудови миграционни потоци. (вж. Приложение 3, Таблица 8)

Друга интересна група са имигрантите, получили българско гражданство. За периода 2012- юни 2018 г. над 60 000 души са получили български паспорти: повече от половината – 37 133 на основание на българския си произход. Най-много от новополучилите българско гражданство са от Македония – 26 108 души, следващите две страни са Албания и Косово.

България има исторически опит в прием на бежанци. Двете най-значителни прояви на хуманитарно гостоприемство са по отношение на арменците, търсещи спасение от геноцида в Турция, и на русна-

ците белогвардейци, бягащи от болшевишката революция. Тези две бежански вълни са от периода между двете световни войни. В посткомунистическия период България подписва Женевската конвенция през 1993 г. и същата година институционализира политиката за управление на убежището, като създава Държавната агенция за бежанците.

В бежанските потоци през последния четвърт век се открояват четири периода:

- *I период. 1993 – 1998 г.* Начален период на нисък брой молби за убежище, недостигащ до 1 000/год.
- *II период. 1999 – 2012 г.* Период на колебания с малки пикове от 2 428 молби през 2001 г. и 2 888 през 2002 г, следвани от намаляване около и под 1 000/год.
- *III период. 2014 – 2016 г.* Бежанска криза с безпрецедентните 20 391 молби през 2015 г. и 19 418 през 2016 г.
- *IV период. 2017 г. – до сега.* Посткризисен период с рязко намаляване на молбите до 3 700 през 2017 г. и 1 906 през 2018 г. (до 30 ноември 2018 г.).

За целия период 1993 – 2018г. (30 ноември 2018 г.) са получени 85 256 молби. От тях са удовлетворени 25 075, от които 13 454 с бежански статут и 11 671 с хуманитарен статут.

Няма официални данни колко от бежанците, получили статут, са в България. По единодушното мнение и на експерти, и на представители на институции България не е крайна дестинация, повечето бежанци предпочитат да продължат миграционните си пътища до по-развити западни страни, където често ги чакат и други членове на големите им семейства. По оценка на представителя на Върховния комисариат на ООН за бежанците в България бежанците и лицата с хуманитарен статут, които в момента живеят в България, са около 1 000-2 000.

Афганистан	26 325
Сирия	21 575
Ирак	20 032
Пакистан	3 168
Без гражданство	2 138

Таблица 9: Петте топ страни на произход на търсещите убежище, 01.01.1993 – 30.11.2018

Източник: Държавна агенция за бежанците

В етническо отношение профилът на търсещите убежище в България отразява глобалните бежански потоци, в които първите три места се заемат от Афганистан, Сирия и Ирак. Има известна промяна в бежанските потоци през последните години: през 2015 г. най-многобройни са търсещите убежище от Сирия, които бягат от военния конфликт и получават международна закрила. През последните години най-многобройни са афганистанците, които „мотивират историите си на бежанци със социално-икономически фактори” (Европейска мрежа за миграция 2018: 20). Съществено е да се отбележи, че топ страните на произход на търсещите убежище – афганистанци, сирийци, иракчани, пакистанци и палестинци, имат установени в страната имиграционни общности, които (с изключение на пакистанците) са и сред най-големите общности от Близкия и Средния изток.

По отношение на пол има съществени дисбаланси, както и специфики на отделните национални групи и вълни. Докато кризисната сирийска миграция беше предимно семейна, посткризисният бежански поток е преобладаващо мъжки: през 2018 г. жените (6%) са почти 10 пъти по-малко от мъжете (56%).

В обобщение, България остава емиграционна страна, но емиграцията не се увеличава след членството в ЕС и новата сила на българския паспорт, осигуряващ безвизов режим за около 150 страни (Ангелов и Лесенски 2017: 4 - 5). Ножицата между емиграция и имиграция намалява, но имиграцията остава на ниски нива, като не надхвърля 2% от населението.

МИГРАЦИЯ И РАЗВИТИЕ - ПОЛОЖИТЕЛНА ВЗАИМОВРЪЗКА

За да отговори на въпроса „Как мигрантите и миграцията допринасят за развитието“, докладът ще аргументира формулирания в увода позитивен парадокс: през първите десетилетия на демократичния преход имигрантите са добре интегрирани в трудовия пазар, и както и в езиков, културен и социален смисъл, независимо от относително късната приоритизация на интеграционната политика. Първата *Национална стратегия за миграция и интеграция* е приета едва през 2008 г. В тази част най-ярко се откроява спецификата на българския случай – малка имиграция и голяма емиграция. Значително по-трудно е да се определи приносът на немногобройната имиграция от този на многобройната емиграция.

1. Имигрантски стратегии за интеграция

Заглавието резюмира двете основни послания: имигрантите в България са добре интегрирани и тази интеграция е резултат не толкова на правителствени политики на интеграция, колкото на собствените им интеграционни проекти и практики. Няма маргинализирани групи имигранти, нито гета, имигрантите са включени в пазара на труда и социалния живот.

а. Предприемаческа и трудова интеграция

Интеграцията в пазара на труда ще бъде анализирана в три перспективи: спецификите на отделните национални групи, както и на различните категории мигранти – граждани на трети страни, граждани на други страни членки на ЕС, бежанци; основните сфери на заетост и етнически ниши.

Интеграционните стратегии на мигрантите имат национални специфики. На основата на дългогодишните ми изследвания (Кръстева 2018, 2015, 2014а, 2014б, 2014с, 2012, 2005) ще скицирам характеристиките и отликите в трудовата интеграция на най-емблематичните имигрантски общности в България: руснаци, мигранти от Близкия и Средния изток, китайци, африканци, британци. По-подробен и задълбочен анализ би открил специфики и в отделните вълни миграции на съответните общности, но той надхвърля целите и обхвата на настоящото изследване.

Етническите ниши – масова практика на включване на мигрантите в пазара на труда по целия свят, съществуват и в България. Към тях са насочени най-вече китайците и мигрантите от Близкия и Средния изток. Самите етнически ниши са в ресторантьорството – китайски, ливански и индийски ресторанти, множество арабски дюнержийници и търговията на дребно. Емблематичен е големият пазар Илиянци в София, който осигурява работа на множество мигранти и бежанци (Кръстева 2012, 2005).

Изключително важно е да се подчертае, че повечето имигранти са самонаети, имат малък, среден или едър бизнес. (Кръстева 2018а, 2014, 2014а, 2012, 2008). Втора съществена положителна особеност е, че повече българи работят във фирми на мигранти, отколкото мигранти в български фирми. Китайски бизнесмен, току-що инвестирал 3 млн. лв. в лозаро-винарския бизнес, споделя, че има готовност и желание да наема повече служители, но няма достатъчно предлагане на работна ръка. Бизнесмен от Афганистан подчертава в интервю, че не всички бизнесмени

мигранти са преминали успешно икономическата криза: тя удря особено силно дребния и средния мигрантски бизнес, което се отразява в две промени – свиване на бизнеса от среден към малък или от малък към семеен или последваща миграция, най-често към Западна Европа или САЩ.

Най-разнообразна е трудовата интеграция на руснаците (Кръстева 2018а). За разлика от повечето мигрантски общности у нас, заети предимно в частния сектор, представители на руската общност от първо, второ, трето поколение са наети и в публичната администрация, и в медиите, и в образованието на всички нива. Има и нова вълна руснаци, които инвестират в имоти по Черноморието с цел ваканции и отдаване под наем, без трайно да се заселват.

Африканците са изключително малка общност. През последното десетилетие тласък на тяхната трудова интеграция дават колцентровете, където се цени тяхното владение на френски и английски език (Кръстева 2005).

Гражданите на ЕС работят като експерти в компании на своите държави, които инвестират в България, както и като съветници към институции и организации. Британците илюстрират друга категория чужденци, живеещи в България, чийто миграционен проект не цели непременно трудова интеграция. Част от тях са пенсионери и се заселват в села и малки градове. Любопитно е, че и отделни техни представители започват дребен бизнес, например брокери на недвижими имоти, които консултират свои съграждани, заинтересовани да закупят жилище в България, посредници или инвеститори в здравен и дентален туризъм (Кръстева 2018, 2014, 2015, 2014, 2012, 2005).

Трудовата интеграция на отделните общности е интересна по отношение на разпределението по пол. Рускините, китайките, гражданките от други страни членки на ЕС имат сходен на българските

трудова профил – активна трудова дейност в голяма част от жизнения цикъл. Арабите и афганистанките по-често се посвещават най-вече на семейството и децата. Когато се включват в трудова дейност, това е обикновено в семейния бизнес (Кръстева 2011).

Бежанци

Малък брой бежанци и лица с хуманитарен статут са с регистрирани трудови договори в Националната агенция по приходите: 2015 г. - 175 мъже и 17 жени, а през 2016 г. – 136 мъже и 26 жени (Илиев 2017: 9-10). Реалният брой на работещите е по-голям. Около 60% от търсещите убежище и бежанците работят без договор, но това засилва тяхната уязвимост и е предпоставка за експлоатация (Илиев 2017: 10).

Сфера на заетост	2015	2016
Обществено хранене и гастрономия	71	45
Търговия	69	33
Производство	22	10
Туризъм, фризьорство, социални грижи	13	16
Строителство	7	12
ИТ и колцентрове	10	10
Други	12	10

Таблица 10: Области на заетост на бежанци и лица с хуманитарен статут с трудови договори, регистрирани в НАП (2015-16)

Източник: таблица на автора по данни от Илиев 2017: 10

Изследването на трудовата заетост и нагласите за нея сред търсещите убежище и бежанците откроява две тенденции. Редица бежанци предпочитат да работят според квалификацията и опита си. Друга значителна група бежанци показват голямо желание да се включат и в дейности, характерни за българския пазар на труда като преводачески услуги към неправителствени организации, работещи с бежанци, колцентрове, и в производството (Илиев 2017: 11).

Граждани на трети страни

По данни на българските синдикати през 2017 г. 5 156 граждани на трети държави са били наети в България, като 400 от тях за сезонна заетост и командировани до 90 дни. „През последните две години мнозинството (повече от 80%) от работниците са заети сезонно в туризма.“ (ЕММ 2018а: 12.)

година	Бр. граждани на трети страни
2014	657
2015	618
2016	748
2017	5 156
юни 2018	756

Таблица 11: Достъп до пазара на труда на граждани на трети страни за периода 2014 – юни 2018 г.

Източник: авторът по данни от ЕММ (2018а) за 2014-2016 г.

За 2017 г. от българските синдикати - <http://podkrepa.org/wp-content/uploads/file-15.pdf>

Данните за последните пет години могат да се обобщят в две тенденции:

- увеличаване броя на гражданите на трети страни за периода 2014 – 2017 г. от 657 на 5 156 души.
- рязък скок през 2017 г., когато 8 пъти повече граждани на трети страни са получили достъп до пазара на труда в сравнение с началото на периода.

Тези тенденции са резултат от два фактора:

- нарастваща нужда на бизнеса от работна ръка в ситуация на растеж на икономиката след икономическата криза, която не може да се задоволи с местните трудови ресурси;
- нарастваща атрактивност на българския пазар на труда за чуждестранни работници.

За последните две години според Агенцията по заетостта гражданите на трети страни са заети предимно в туризма, услугите, промишлеността и образованието. За целия петгодишен период към тези сфери

на заетост трябва да се добавят строителството и търговията. За същия период българските граждани са заети предимно в производството, търговията и строителството (ЕММ 2018а: 14-15).

Трудовата заетост има ярко изразена диференциация: съотношението заети граждани на трети страни е 80% към 20% (ЕММ 2018а: 14-15). Няма още достатъчно задълбочени изследвания, които да изяснят комплексните причини на този дисбаланс, но той е характерен за заетостта на гражданите на трети страни за последните години и не е черта на целия български имиграционен феномен.

б. Принос към социалната система (пенсии, социално осигуряване и др.)

Повечето имигранти, ангажирани в бизнес и трудови дейности, плащат осигуровки и така допринасят за социалната система на страната. Няма конкретни обобщени данни поради две причини:

- относително малък общ брой на имигрантите и изключително малкия брой на бежанците;
- разнообразният статут на имигрантите, част от които получават българско гражданство и не фигурират в отделни статистики.

в. Социална и културна интеграция и принос за интеркултурния облик на големите градове

В столицата има няколко емблематични места, където присъствието и приносът на мигрантските общности са най-видими. Едното е огромният пазар Илиянци, където множество имигрантски фирми, основно китайски и арабски, продават стоки на достъпни цени и осигуряват работа на имигранти и бежанци. Другото известно място на интеркултурност е кварталът около т.нар. Женски пазар в центъра на столицата с множество магазини, ресторанти и бръснарници, предимно на арабската общност. В този квартал се намира и

джамията, която е духовно средище за мюсюлманите - български граждани и имигранти.

В периода, в който финализирам този текст, за преводач на Столична библиотека е обявен Хайри Хамдан – палестински творец, емблематична фигура на културния живот, който твори и на арабски, и на български. Превеждайки литература в двете посоки, той изгражда красиви културни мостове между мигрантите и приемното общество. На въпрос на автора как решава на какъв език да пише, той поетично отговаря: „Пиша през деня на езика, на който сънувам през нощта.“ Китайският художник Джао Джианфей от години твори в България с множество изложби и картини в Музея за съвременно изкуство. В интервю творецът споделя, че е бил привлечен да остане в София заради вибриращия ѝ културен живот. Имигрантите допринасят за интеркултурната динамика на София. Други примери са разгледани по-късно в този доклад.

Имигрантските групи имат активен общостен живот. Руснаците имат Руски културно-информационен център с голяма сграда в центъра на София. Той развива разнообразна дейност в следните направления: промотиране на руската култура и език; подкрепа на руснаците в България; обществена дипломация; съхранение на историческата памет; образование и наука. Повечето арабски общности – палестинска, сирийска, имат собствени асоциации. Сред най-активните е Асоциацията на сирийската общност със свой клуб, където членовете ѝ се събират по празници, както и да поддържат връзките си със сънародниците си. Интервютата на автора с активисти на сирийската и палестинската общност показват тяхната ангажираност с хуманитарна помощ, най-вече по време на бежанската криза.

Сред бежанците най-организираны са жените със собствена асоциация, която е с богата и разнообразна дейност – тя е представена по-късно.

Представители на имигрантските и бежанските общности активно съдействат за интеграцията на бежанците. Положителна тенденция през последните години е назначаването на имигранти като преводачи и социални работници. Мигрант от Африка в интервю споделя радостта и удовлетвореността си от работата с деца бежанци и мигранти.

2. Диаспората като „крила на развитието“

„През последните десетилетия потенциалът на диаспората се определя от някои автори като „крила на развитието“ и „герои на развитието“ (Кадира 2008) в светлината на укрепване на отношенията с диаспората (Гамлен 2008). Паричните преводи могат да се увеличат или намалят чрез увеличаване на инвестициите. Разработвайки пътна карта за ангажиране на диаспората в развитието, Международната организация по миграция (МОМ) идентифицира шест основни области: превръщането на частните пари в работа за общото благо; преки инвестиции: намиране и привличане на инвеститори в развитието; от „връщане на талант“ към „циркуляция на мозъци“ до „виртуално връщане“: развиващи се идеи за трансфера на човешки капитал; инвестиции на капиталовия пазар; благотворителни вноски; туризъм в диаспората.“ (МОМ 2012). Тези концептуализации формират положително разбиране за емиграция/диаспора и за настоящото изследване.

Приносът за развитието на страните на произход ще бъде анализиран по отношение на три групи мигранти: имигрантите в България; българските емигранти; завръщащите се българи.

а. Парични трансфери от България за други страни

Световната банка предоставя данни за паричните трансфери от България в две перспективи: общите потоци и спецификацията им по страни.

година	млн. \$
2008	162
2009	101
2010	90
2011	105
2012	107
2013	162
2014	169
2015	151
2016	167
2017	199

Таблица 12: Външни парични потоци от България (милиони долари)

Източник: Световната банка. Външни парични потоци

Тенденцията на паричните потоци от България е непостоянна: тя намалява през годините на икономическата криза; през 2013 г. възвръща нивата си от 2008 г. – 162 милиона долара, и продължава леко да нараства, без да достига особено високи стойности – 221 милиона за 2018 г., което по изчисления на Световната банка е 0,3% от brutния вътрешен продукт.

Интересни са и данните по страни: по 1 милион долара се пращат на Албания, Австралия, Австрия, Бангладеш, Кипър, Египет, Грузия, Исландия, Индия, Израел, Япония, Йордания, Македония, Нигерия, Швеция, Швейцария, Турция; по 2 милиона на Азърбейджан, Гърция, Полша; по 3 милиона на Армения, Унгария, Великобритания, САЩ, Виетнам; по 4 милиона на Италия, Молдова, по 5 милиона на Китай, по 6 милиона на Ливан; по 7 милиона на Чехия; по 8 милиона на Белгия, Украйна, по 9 милиона на Германия, Румъния; по 14 милиона на Русия, Испания (Световната банка. Двустранни оценки за 2017 г., използващи мигранти, приемащи страни в страната и доходите в страната на произход (млн щатски долари, април 2018 г.). Прави впечатление липсата на парични трансфери към Сирия, Афганистан, Ирак, откъдето има имигрантски общности в България. Анализът на методологията на събиране на данните надхвърля рамките на настоящото изследване. Неговата теренна работа внася светлина в тяхното

интерпретиране. Китайски респондент обяснява в интервю, че по-голямата част от трансферите се правят неформално, обикновено по следната схема: имигрантът в България дава на посредник парите в български лева, посредникът не ги пренася, а ги харчи в България. При завръщането си в Китай дава на роднините на имигранта еквивалента в китайска валута.

б. Трансферите на българската диаспора – парични, социални и демократични

Парични трансфери

Трансферите на българските емигранти са мост между тях и родината. Този мост има значителна семейна и публична видимост. Семейна, защото е важна „защитна мрежа“ и съдейства за преодоляване на бедност, за здравни грижи, образование, както и за инвестиции в недвижими имоти или малък бизнес. Публичната видимост на трансферите като мост се дължи на огромното медийно внимание: медиите редовно и подробно информират обществеността за всички нови данни и по този начин поддържат връзката между емиграцията и родината и извън семейния кръг.

За 2017 г. сънародниците ни, които работят зад граница, са пратили на близките си в България над 1,15 млрд. евро. Това е с 284 милиона евро повече отколкото през 2016 г., когато сумата на преводите възлиза на 869 млн. евро, според данните на БНБ. Реалните преводи на мигрантите превишават официалните данни на БНБ. Самата БНБ прави изследване върху 1 609 работещи мигранти, като констатира, че 36,9% пращат пари по официалните канали, а два пъти по-малко 15,4% прибавят до неформални пътища. Около половината мигранти – 47,7%, не пращат пари в родината си. (БНБ 2018).

Неофициален път	Официален път	Не изпращат
15,4%	36,9%	47,7%

Таблица 13: Трансферни канали

Източник: БНБ 2018: 6

За последното десетилетие паричните преводи нарастват постоянно. Днес те са 1 152,6 млн. евро, почти два пъти повече от началото на периода - 634,7 млн. евро през 2007 г. Една от причините за тази възходяща тенденция е, че началото на десетилетието (2007 г.) съвпада с икономическата криза, а последващите години – с постепенното ѝ преодоляване и посткризисното възстановяване на икономиката. Шестте страни, откъдето българските емигранти изпращат най-много средства, са САЩ, Испания, Германия, Гърция, Италия, Великобритания. (вж. още Приложение 3 Таблица 14. Преводи от емигрантите от 6-те топ изпращащи страни за периода 2007 – 2018 г. (до края на третото тримесечие) в млн. евро)

Как стои България в сравнителен план по отношение на мигрантските парични трансфери? По най-новите данни на Световната банка (СБ) те представляват 3,8% от БВП. Това са умерени стойности на фона на значително по-високия процент в Западните Балкани – 9,1% за Сърбия, 9,6% за Албания, 11% за Босна и Херцеговина (Николова 2019). България е по-близка по този показател до балтийските държави: 3,7% за Латвия и 2,6% за Литва (Николова 2019). Този сравнителен поглед илюстрира, че България е относително по-малко зависима и е по-малко изложена на риска от резки промени в получените парични потоци.

Показателно е сравнението парични преводи на българските емигранти – преки чуждестранни инвестиции. За 2017 г. чуждестранните компании са инвестирали в България 901,9 млн. евро, което е увеличение с 36,7% на годишна база. Те обаче са по-малко от преводите на емигрантите. За последното десетилетие 2007-2017 г. по данни на Българската стопанска камара годишният поток на преките чуждестранни инвестиции намалява 10 пъти в абсолютна стойност и 14 пъти като процент от БВП, като достига най-ниското си ниво през 2017 г. в размер на 1,858 млрд. лв. или 1,9% от БВП: От 17,7 млрд. лв. през 2007 г. преките чуждестранни инвестиции падат на 1,8 млрд. лв. през 2017 г., а като процент от БВП от 28% през

2007 г. намаляват до 2% през 2017 г. (Срив на преките чуждестранни инвестиции 2018). Заключение на изследването на БСК хармонизира с тезата на настоящото изследване за позитивното влияние на емиграцията под формата на парични преводи върху развитието на родната страна: „Средствата от емигрантите са повече от преките чуждестранни инвестиции” (Срив на преките чуждестранни инвестиции 2018). Друга особеност на преките чуждестранни инвестиции е, че намалява положителният им ефект върху икономиката – те са предимно под формата на дългови инструменти, което означава, че са краткосрочни и нямат дългосрочна перспектива за развитие (Пейчева 2018). Паричните преводи от българските емигранти оказват положително въздействие върху благосъстоянието на семействата и инициират предприемачество. Те съдействат за излизане от бедност и подобряват жизненото равнище на близките на емигрантите чрез покриване на текущи разходи, както и такива за здравеопазване, образование, погасяване на кредити, започване на малък и семеен бизнес.

в. Социални и демократични трансфери

Позитивният ефект от ангажираността на диаспората и дейностите на завърналите се за развитие се анализират по отношение на два вида трансфер – на социален и демократичен капитал.

Трансфер на социален капитал

Две неправителствени организации, представени в Глава 7, са едновременно резултат и активни участници в трансфера на социален капитал, „Тук и там” и „Back2Bg”.

Трансфера на демократичен капитал ще илюстрирам с „годината на гражданското недоволство”. 2013 г. остана в най-новата история на България като най-продължителния период на граждански протести. Протестите в много европейски градове – паралелни и синхронни с мобилизациите в България, изграждат образа на активна, динамична и ангажирана диаспора. По време на Коледните празници на 2013 г.,

когато множеството се беше оттеглило от площадите, но български мигранти се бяха върнали в родината, мобилизации на български емигранти в български градове показаха съпричастност към каузата на антиправителствените протести. Примерите могат да се умножат. Традиционно диаспората се мисли в термините на език и култура и нейните връзки с родината се определят от две централни институции – семейството и държавата. Социалните мрежи и протестите са демиургът на нов тип диаспора, чиито връзки са изградени от една трансгранична, активна и ангажирана гражданственост. Солидарността вече не е с държавата, а с гражданите срещу хватката на държавата (Кръстева 2016).

г. Завръщащите се – най-желаните мигранти

От миграция без завръщане към миграция със завръщане (реално или възможно) – така може да се резюмира една от най-дълбоките промени в посткомунистическите миграционни политики и практики. Комунистическата миграционна политика беше „унищожила“ завръщането. Малкото, които успяваха да избягат от режима, бяха обявявани за „невъзвращенци“. Едно от големите демократични миграционни открития е миграция със завръщане. Тази нова демократична свобода се цени изключително много от емигрантите, дори и от тези, които нямат намерение да се възползват от нея (Кръстева 2014). Завръщането е важно както за мигрантите, така и за управляващите. Последните с основания го считат като тест за икономическата и политическата перспективност на България. Както при комунизма, така и след него завръщането е изключително чувствителна политически тема. Сега практиката и оценката са радикално и позитивно променени: политиките се опитват да го окуражават, общественото мнение цени завръщането, което гражданите превеждат екзистенциално с радостта деца,

родители и близки да бъдат отново заедно със семействата си; мигрантите се възползват от двойната свобода и да се завърнат, и това завръщане да не бъде непременно окончателно, а да е евентуално отворено за последващо заминаване. През последните години има нарастващ интерес към завръщането сред изследователите с последвали множество публикации (Руспини и др. 2016, Рихтер и др. 2017, Иванов и Найденов 2018, Нончев и Енчева 2012, Кръстева 2014).

Година	Емиграция	Завърнали се	Ръст на населението поради миграция
2012	13 640	4 964	- 8 676
2013	16 036	4 682	-11 354
2014	23 849	9 502	-14 347
2015	24 487	10 722	-13 765
2016	25 795	9 254	-16 541

Таблица 15: Възвращенци спрямо емиграция

Източник: НСИ, <http://infostat.nsi.bg>

Завръщането не е на равнището на очакванията на елитите и на общественото мнение, но постепенно се увеличава. „За последните три години всяка година в България се завръщат около 10 000 души, родени в страната. Това е двойно в сравнение с 2013 г., когато броят на завърналите се е 4 771. За периода 2013-2016 г. почти 35 000 български мигранти са се завърнали в страната. Тази бройка е все още ниска в сравнение с напускащите страната, но показва началото на процес на завръщане в България“ (ЕММ 2018: 13).

Завръщането се анализира в две перспективи: „защо“ какви са причините за завръщането (Бакалова и Мишева 2018), и „какво влияние“, каква е интеграцията им на пазара на труда (Зарева 2018). Задълбоченият анализ на причините за завръщането надхвърля целите на настоящото изследване, но е важно да се отбележи, че те са нееднородна смес от неикономически и икономически, с превес на първите (Бакалова и Мишева 2018). Още

по-съществена е промяната в типа миграция: ако в началото на промените миграцията е с цел заселване, трайна интеграция в приемната страна, днес все по-често миграционният проект е краткосрочен или с предварително решена продължителност. 14 от 100-те интервюирани от М. Бакалова и М. Мишева са имали за цел краткосрочна миграция (сезонна работа или работен договор с определена продължителност), което прави завръщането негова предвидима и желана част (Бакалова и Мишева 2018: 91).

Статус	Преди заминаване	В първа чужда страна	При завръщане
Пълен раб. ден	52,0	72,8	47,0
Половин раб. ден	3,3	14,6	3,5
Студент	7,1	1,2	2,5
Пенсионер	5,1	0,8	11,9
Собствен бизнес	2,0	0,7	5,8
Самонает	1,7	2,8	3,5
Безработен	27,8	6,1	25,2

Таблица 16: Статус на мигрантите преди заминаване и при завръщане (%)

Източник: Зарева 2018а: 109

Таблица 16 илюстрира интересната динамика на интеграцията на пазара на труда преди и по време на емиграцията, както и при завръщането.

Положителното влияние на завръщането върху интеграцията в пазара на труда може да бъде обобщено в няколко направления:

- Броят на стартиращите бизнес се увеличава три пъти от 2% на 5,8%, макар да остава на много ниски стойности;
- Броят на самонаетите се увеличава два пъти от 1,7% на 3,5%, макар да остава на много ниски стойности;
- Броят на наетите на цял и непълен работен ден намалява малко - от 55,3% на 50,5%. Това намаление се балансира

от повече от двойното увеличение на пенсионерите – от 5,1% на 11,9%. За 6,8% завръщането означава оттеглянето от активна трудова дейност в чужбина в заслужена почивка у дома.

- Броят на безработните намалява, макар и с малко - от 27,8% на 25,2%.

Съществено е да се подчертае, че заетостта по време на емиграция е изключително висока – 87,4%, което показва високата способност на мигрантите да се интегрират в пазара на труда. Част от завърналите се – 5,8%, започват бизнес, като за две трети от тях предприемачеството е нова форма на икономическа активност. Следващата таблица илюстрира размера на бизнеса, стартиран от завърналите се.

Брой наети лица	Дял
Едно	11,9
Две	11,9
Три	2,4
Четири	4,8
Пет	7,8
Шест	4,8
Седем	2,4
Дванадесет	2,4
Работя сам/ Нямам наети служители	52,4

Таблица 17: Колко души сте наели? (%)

Източник: Зарева 2018а: 109

Тези данни могат да се интерпретират в две перспективи: миграцията създава вкус към предприемачество и способност за поемане на риск при някои от завръщащите се, но спестяванията не позволяват започване на бизнес в по-големи мащаби. „Повечето от тези, които притежават собствен бизнес (52,4%), работят сами, не наемат служители, а около една четвърт са наели по един или двама служители. Размерът на спестяванията, събрани в чужбина, не е достатъчен, за да се започне бизнес с голям мащаб” (Зарева 2018а: 109).

В първата *Национална стратегия по миграция и интеграция 2008 - 2015*

завръщането е разбрано двояко, в тесен и широк смисъл: като завръщане на новата емиграция и като привличане на историческата диаспора: „Привличане на лица с българско гражданство, живеещи на територията на други страни” и „лица от български произход с чуждо гражданство – за трайно завръщане и заселване в Република България” (с. 19-20).

Законодателната основа на политиката на завръщане е в *Закона за българите, живеещи извън Република България (ДВ, бр. 30/11/04/2000.)* Глава 3 съдържа разпоредбите, насочени към подпомагане на завръщането на българите, живеещи извън България, които желаят да се установят в България, да получат постоянно разрешение за пребиваване и улеснени процедури.

Сред малобройните примери на добри институционални практики на завръщане изследователите посочват Министерството на труда и социалната политика, което през 2006 г. стартира създаването на мрежа от служби по заетост и социални въпроси с дипломатическите мисии на Република България в европейски страни с най-големи български общности. Сред техните цели три са съществени за настоящия анализ:

- [...] да предоставя помощ във връзка с трудовата мобилност и интеграцията на работниците мигранти, като предоставя информация по въпроси, свързани с легалната заетост и консултациите относно правната рамка в трудовата и социалната сфера на ЕС; развиване на двустранното сътрудничество в областта на трудовата и социалната политика; да предостави информация за условията за връщане в България (Зарева 2018: 77).

Българските синдикати оценяват много положително политиките на завръщане като мярка за осигуряване на необходимата и липсващата работна ръка за развитие на икономиката в страната.

Интервю с мигрантка, която след период на завръщане отново емигрира, откроява интересна динамика. Мигрантката е била удовлетворена от работата си в Ирландия, но икономическата криза удря сериозно фирмата и тя се връща в България, където се включва в семеен бизнес. След известно време бившата ѝ фирма ѝ предлага професионални контакти в друга европейска страна, където тя успешно емигрира. Този и индивидуален, и характерен случай очертава съществени тенденции: завръщащите се са много мобилна категория и в редица случаи имат висока готовност да мигрират отново; миграционният опит и мрежи са важен социален капитал, който ускорява и улеснява новата емиграция, дори когато са с променена дестинация; повторните емигранти са способни да вземат живота си в свои ръце.

Снимка: ц-р „Рождество Христово“, Каритас

ИНТЕГРАЦИЯТА - ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПРЕЧКИ

1. Неработещи политики и трудности в България

Целта на тази част от изследването е да анализира причините за неработещи политики и практики на интеграция. В духа на методологията на Mind, че препятствията зависят от всеки национален случай, анализът ще открие спецификата на българския случай, в който проблемите са свързани не толкова с липса на законодателство или на конкретна политика като достъп до образование или бизнес възможности, колкото до политическия контекст на популистка секуритизация, който минира самата възможност за политики на интеграция и формира негативно обществено мнение.

Наблюденията на чуждестранните анализатори на миграционната и интеграционна политика на България са поляризирани. На позитивния полюс е ЕММ: „Интеграционната политика е неразделна част от държавната политика за легална миграция и е гарантиран балансът между правата и задълженията на мигрантите в България.” (ЕММ 2018а: 16) На критичния полюс е MIPEX: „Имигрантската интеграция все още не е приоритет за българското правителство. Следователно, много малко са промените след първата оценка на MIPEX за България през 2010 г” (MIPEX Bulgaria 2015) Структурата на настоящия доклад, следваща логиката на SWOT анализа, позволява по-балансиран и по-нюансиран подход. В "Миграция и развитие – позитивната взаимовръзка" са анализирани работещите политики и практики. В тази част критиката е насочена към дисбалансите в политиките и причините за тяхната неефикасност, систематизирани в няколко направления:

трудности и препятствия в достъпа до пазара на труда на бежанците; неработещи политики за интеграцията на бежанците; непоследователност в стратегиите и политиките на миграция и интеграция; институционални дефицити; негативно въздействие на възприетите антимиграционни политически дискурси върху политиките на интеграция; синдикатите за риска от дъмпинг; враждебното обществено мнение. Тези препятствия се отнасят в най-висока степен към двете основни целеви групи на изследването – бежанците и имигрантите.

а. Трудности и препятствия в достъпа до пазара на труда на бежанците

MIPEX положително оценява достъпа на мигрантите до пазара на труда като благоприятен: „общият достъп до пазара на труда продължава да бъде благоприятен за дългосрочно пребиваващите и е отворен за имигрантите предприемачи; дългосрочно пребиваващите и членовете на техните семейства не са забавени с достъпа си до пазара на труда, както в 23 други страни”. (MIPEX Bulgaria) Поради тази причина анализът е съсредоточен върху по-уязвимата група на бежанците.

Лицата с признат бежански статут имат правата на български граждани освен правото да гласуват. Те обаче са значително по-уязвими поради редица причини и фактори, затрудняващи достъпа до пазара на труда:

- непознаване на български език;
- ниско образование на част от лицата с международна закрила;
- трудност за доказване на образование и квалификация на висококвалифицира-

ните. „В България процесът за легализация и кредитация на образователните степени е изключително дълъг и сложен, утежнен от високи такси и допълнителни разходи за превод и нотариални заверки. Често пъти лицата не носят оригиналните си документи, нито могат да ги получат от съответните учебни заведения в своята страна. Дори документите да са налични в страната на произход, в общия случай бежанците не желаят да се свържат с дипломатическото ѝ представителство с оглед легализация на дипломите и квалификациите си, тъй като това може да застраши тяхната сигурност и сигурността на роднините им в страната на произход. Освен това, съгласно Закона за убежището и бежанците, подобен контакт би могъл да се счете за основание за прекратяване на международната им закрила“ (Илиев 2017: 12).

- по-слабо развити мрежи за социална подкрепа, по-трудно ориентиране в новата среда.

Специфични трудности има и при наемането на търсещите убежище: „Те получават право на заетост три месеца след подаване на молбите за закрила. Срокът на валидност на временните лични карти на търсещите закрила се удължава административно на всеки три месеца, а картите се подновяват физически на всеки девет месеца. Повечето фирми обаче не желаят да сключват договор за срок, надвишаващ срока на валидност на документа на търсещото закрила лице. Следователно, фирмите на практика подновяват трудовите договори на всеки три месеца, което представлява голяма административна тежест“ (Илиев 2017: 17). Основна трудност за фирмите е мобилността на бежанците. България е транзитна страна и „80-90% от лицата, кандидатстващи за защита в България, продължават или планират да продължат пътя си към Западна Европа“ (Илиев 2017:

19). Пример е фирма „Конвой“ в гр. Нови Искър, която първоначално наема 20 бежанци, от които остават една жена и двама мъже (Илиев 2017: 18). Сходен е примерът с „Пирин-Текс“. Фирмата наема десет служители, повечето от които по-късно продължават миграционните си пътища. Само един млад мъж избира да се установи в България, защото успява да си изгради връзки с местната общност (Илиев 2017: 13). Непознаване от фирмите на административните процедури по отношение наемането на бежанци е честа трудност: три четвърти от предприятията не са запознати с тях (Илиев 2017: 29).

б. Неработещи политики за интеграция на бежанците

„Когато говорим за интеграция на бежанци, имаме предвид малък брой хора на фона на търсещите закрила лица. Това са т.нар. „признати“ бежанци, чиято молба за международна закрила е преминала обстойна проверка от компетентните органи и е признато по официален ред, че тези хора изпитват основателен страх от преследване или тежки посегателства от страната си на произход“ (Иларева 2017). Ако започвам с този цитат, който звучи съвсем познато на експертите, то е поради два политически парадокса. Първият е, че политическият дискурс на множество лидери, партии и депутати напълно игнорира признатите от държавата основания на бежанците за присъствието им в страната и ги представя като заплаха за националната сигурност. Този политически дискурс и неговите отрицателни последици върху интеграцията ще бъде анализиран по-долу. Вторият парадокс е, че става въпрос за малобройна група признати бежанци от по-малко от 2000 души, която силно контрастира с множеството дефицити и пречки в тяхната интеграция.

На 12 август 2016 г. Министерски съвет приема постановление за приемане на *Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразуме-*

ние за интеграция на чужденци с предоставено убежище или международна закрила. На 31 март Наредбата бива отменена. На 19 юли 2017 г. правителството приема нова Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденците с предоставено убежище или международна закрила. Тази нова интеграционна политика премества фокуса върху местната власт – кметовете и общините. Защо тази Наредба за интеграция на бежанци не е поставена сред добрите и работещи практики, а е идентифицирана като неработеща политика? Многобройните причини са предмет на анализ в текста, но най-синтетичният им израз е липсата на интерес и дори отказ на общините да се ангажират с интеграцията и на много малък брой бежанци. Дълго време нямаше нито една община, която да иска да приеме бежанци и да се възползва от финансирането за тях.

ВКБООН приветства приемането на новата наредба, като в нея формулира няколко ключови критики и препоръки:

- Първата е за необходимостта от активна роля на институциите и местната власт: „Новата Наредба запазва принципа, че интеграционната подкрепа се основава на споразумение между бежанеца и общината. Докато общините не проявят готовност доброволно да участват и съдействат този процес да се осъществи, подобна система не може да бъде ефективна.“
- Втората е основно за достъп до жилища: „ВКБООН изразява съжаление, че Наредбата не запълва празнотите в сферата на достъпа на бежанците до социални жилища и семейни помощи за деца, които законът понастоящем не позволява. Това създава значителен риск от бездомност сред признатите бежанци“.
- Третата е по отношение липсата на активна дейност на държавните инсти-

туции за подготовка на местното население. „Новата Наредба не предвижда дейности за информирание на местното население по въпроси, свързани с бежанците и принципите на интеграцията. Необходими са кампании за повишаване на осведомеността, провеждани от общините, съвместно с гражданското общество и частния сектор, с цел да се създаде благоприятна среда за интеграцията на бежанците“.

Адвокатът по бежанско право Валерия Иларева допълва критиката на дефицитите в Наредбата и нейното приложение с още юридически и политически аргументи:

- Най-същественото е „изгубеното звено в българската интеграционна политика спрямо бежанците. Липсата на политическа воля за поемане на отговорност на държавно ниво, прехвърлянето на тази отговорност на местните власти, без необходимата за това подготовка, е основополагащият проблем“ (Иларева 2017). Иларева допълва, че местната власт е неподготвена да поема прехвърлената ѝ отговорност от гледна точка на информираност, убеждение и организация.
- Втората група аргументи е свързана с отказа на градове като Елин Пелин и Белене да регистрират признати бежанци. Адвокат Иларева подчертава, че адресната регистрация е „ключът към достъпа до всички останали права“ – ЕГН, документ за самоличност, здравно осигуряване, регистрация в бюрата по труда и т.н. (Иларева 2017).

в. Непоследователност в стратегиите и политиките на миграция и интеграция

Парадоксите и непостоянството в българската политика бих резюмирала в няколко характеристики:

- Късно включване в управленските приоритети. Миграцията бива изведена в статут на публична политика, за която държавата да има стратегическа визия, почти две десетилетия след прехода.

Първата стратегия за имиграция и интеграция е приета едва през 2008 г.

- Резки, неясни и необяснени промени в политиката. Още през 2010 г., в самото начало на действие на първата миграционна стратегия и без публична информация за основанията за ревизия, започва работа по изработване на нова стратегия, която влиза в сила през 2011 г. Без да изтече и половината от планираното време, през 2015 г. влиза в сила трета стратегия.
- Предефиниране на основните приоритети в миграционната политика. Ако Стратегия 2008 г. има като главен фокус икономическата емиграция и интеграцията на граждани на трети страни у нас, Стратегия 2011 г. акцентира предимно върху проблемите на (не)сигурността.
- Липса на устойчивост в прилагането на политиките. През 2011 г. престават да се приемат планове за приложение на Стратегия 2011 - 2020, после самата тя бива отменена без публичен дебат (Кръстева 2014: 618 - 619). Стратегия 2015-2020 дълго време не бива подплатена с План за действие, такъв е приет едва през 2018 г.

Същата непоследователност откриваме и по отношение интеграцията на бежанците. 2014 е година на нулева интеграция на бежанците, така представители на неправителствения сектор като Българският съвет за бежанци и мигранти (2014) и адвокат В. Иларева (2017) определят интеграционния и институционален вакуум между една програма за интеграция, която вече не функционира, и нова, която още не е приета: „2014 г. следва да бъде определена като година на нулева интеграция, защото за първи път от 2005 г. насам, когато е разработена *Национална програма за интеграция на бежанците в Р България* (НПИБРБ) получените закрила лица в България са оставени да се справят без целенасочени

интеграционни мерки за първоначална интеграция, измежду които достъп до целева финансова помощ за покриване на разходите за здравни осигуровки и жилищно настаняване извън регистрационно-приемателните центрове на ДАБ. В резултат на това техният достъп до основни социални, трудови и здравни права през 2014 г. е изключително затруднен, а желанието им за трайно установяване на територията на България е сведено до минимум, както става ясно от проведените интервюта” (БСБМ 2014).

Националната стратегия на лицата, получили международна закрила в Р България (2015 - 2020) илюстрира същата тенденция на резки, недостатъчно обосновани преходи: „Без широко обществено обсъждане националната политика на България беше променена през 2014-15 г. Вместо приемане на нов тригодишен програмен план съгласно утвърдения модел на Интеграционната програма, правителството прие две Национални стратегии, съответно през 2014[5] и 2015[6] г., които преместват отговорност-та за интеграцията на бежанците от ДАБ към общините” (Иларева 2017). В същия критичен дух е и оценката на Българският съвет за бежанците и мигрантите: новата стратегия за интеграция на бежанците е приета, „без да има публично достъпна оценка на съществуващите до края на 2013 г. резултати и мотивите, въз основа на които бе взето решение за смяната на този подход” (БСБМ: 2014).

В Плана за действие за 2018 г. за изпълнение на Националната стратегия за миграция, убежище и интеграция 10 от 44 -те стратегически цели са свързани с лицата, получили международна закрила. Някои от тях са формулирани толкова общо, че е малко вероятно да произведат реален ефект, например: Цел 4 „*Подпомагане трудовата реализация и интеграция на бежанците*“ с дейности като информационни срещи в центровете на ДАБ и още

по-неконкретни като „иницииране на съвместни действия с българския бизнес за наемане на лица с международна закрила” (НСМИ 2018, с. 27). Планът за действие сам по себе си е позитивен факт, защото Стратегия без актуализация и конкретизация остава само на хартия. Но той предизвиква и редица критики сред местни експерти и представители на международни миграционни организации: появява се твърде късно, по-скоро към края на петгодишния срок на Стратегията; мерките относно бежанците не са свързани с Наредбата за тяхната интеграция; няма солидно финансово обезпечаване.

Липсата на ясен ангажимент на централната власт и свеждането на интеграцията на бежанците (единствено) на местно ниво са съществени причини за неудовлетворителната ситуация на включването на получилите международна закрила в българското общество. Приемането на стратегии и програми за интеграция без активен ангажимент на държавата да разясни техните цели и условия на въвеждане, без подкрепа на местните власти, без адекватно информиране на общественото мнение подкопават възможността за ефективна реализация.

г. Институционални дефицити

Ключов дефицит на миграционните и интеграционни политики е липсата на заместник-министър, който да отговаря за тях и да ги координира на най-високо правителствено ниво.

Националният съвет по миграция и интеграция (НСМИ) е създаден през 2015 г. като колективен консултативен орган за формулиране и координация на изпълнението на държавните политики в областта на миграцията и интеграцията на чужденци, търсещи или получили закрила в Република България. Публичната информация за дейността му е оскъдна. На сайта

на МС са отбелязани 4 заседания през 2015 г. и едно на 1.04.2016 г. За почти двегодишния период след това няма нова информация. Чуждестранните наблюдатели са по-информирани и докладът на ЕММ (2018: 9) съобщава за 5 сесии на НСМИ. Остава въпросът защо сайтът на НСМИ не предоставя публична информация за своята дейност.

Националният съвет по трудова миграция и трудова мобилност (НСМТМ) е създаден през 2008 г. с амбициозна програма от 9 функции. Публичната информация за резултатите от изпълнението отново е изключително оскъдна – отбелязани са 2 заседания за 2013г. Липсата на достъпна информация може да се тълкува като липса на достатъчно интензивна и ефикасна дейност или като системно нежелание за прозрачност.

И при двата съвета има очевидна липса на отчетност и публична видимост на дейностите им и резултатите от тях, което подкрепя заключението за институционни дефицити и липса на последователна политика за информиране на гражданите.

д. Отрицателно въздействие на анти-миграционен политически дискурс върху политиките на интеграция.

Евродепутатът евроскептик Ангел Джамбазки обобщава изтичащата 2018 г. с две победи: отхвърлянето на Пакта за миграция и Истанбулската конвенция. Тази победа на тезите на крайната десница и изкристализирането ѝ в правителствени политики е наистина впечатляваща, защото се случва в ситуация на липса не само на миграционна криза, а дори на миграционен натиск. Ще илюстрирам с друга политическа акция на Джамбазки. През лятото на 2018 г. той пише отворено писмо до МС с предложение за закриване центрове за бежанци в София. Стилистиката е в емоционално-екстремисткия жанр: „В резултат от тежкия натиск върху границата и нахлуването на значителен брой

нелегални имигранти столицата беше наводнена с хиляди пришълци. Градът беше изправен пред опасен социален феномен – тълпи незаконно влезли на българска територия хора... Цели квартали бяха подложени на терор от млади мъже – мигранти...”. Избрала съм този случай сред многобройните фалшиви новини на българската крайна десница, защото в случая тази фалшива новина е опровергана не от разследващи журналисти или компетентни анализатори, а от самия лидер на ВМРО и вицепремиер Красимир Каракачанов: „Направих проверка през Агенцията за бежанците, капацитетът на лагерите за мигранти е запълнен едва на 11%. Нови хора не са постъпили, за разлика от 2016 г., когато капацитетът е бил пълен до 103%”.

Същественото за настоящия анализ е наличието на антиимиграционни дискурси от множество политически актьори и в крайно десния спектър, и сред основните партии. Сред най-ярките говорители на антиимигрантски дискурси са лидерът на Българската социалистическа партия Корнелия Нинова (Кръстева 2018), както и президентът Румен Радев. Един от лийтмотивите на предизборната му кампания (2016) е бежанската криза със силни антиимиграционни послания: бежанците не са хуманитарен проблем, а секуритарен проблем; бежанците са заплаха за етническия и религиозен състав на българския народ; антиевропейска реторика. Антиимиграционните нагласи влияят негативно на политиката за интеграция. Пример за това е отмяната на *Наредбата за интеграция на бежанци* от служебното правителство на новоназначения президент Румен Радев. Управленският парадокс е, че скоро след това същото правителство приема нов текст, близък до отменения. Европейските ангажименти на България като член на ЕС коригират някои от най-големите управленски деформации. Вторият управленски парадокс е, че правителството на ГЕРБ, приело първо-

началната Наредба, не прави нищо съществено, за да бъде тя въведена на местно ниво, независимо, че множество кметове са от същата управляваща вече трети мандат партия. Третият политически парадокс е, че дори когато има пробиви и някои общини приемат отделни бежанци, това не само не се обявява за добра практика, а се пази в тайна. В интервю с представители на Държавната агенция за бежанците се споменава, че отделни общини имат интерес да приемат бежанци, но не конкретизират кои. На работна среща, организирана от ВКБООН в края на 2018 г., тази информация се потвърждава: две софийски общини са приели бежанци, но не биха желали да бъдат публично обявявани. Агресивният и мощно звучащ публичен антиимигрантски дискурс и невидимостта на редките добри практики за интеграция още дълго ще забавят и възпрепятстват интеграцията на бежанците.

е. Синдикатите за риска от дъмпинг

Освен множество политически партии колективен актьор с резервирана позиция към миграцията са и профсъюзите. На 2.01.18г. двата най-големи синдиката - Конфедерацията на независимите синдикати в България и Конфедерация на труда „Подкрепа”, пращат до НС общо Становище по законопроект N802-01-1 за изменение и допълнение на Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност. Синдикатите декларират, че ще се противопоставят категорично на всички опити за трудов и социален дъмпинг в България. Те се противопоставят на:

увеличаването на наетите работници, граждани на трети страни, от 10% на 20% за големи предприятия, а за малките и средни предприятия на 35%. Напомняме, че малките и средни компании са 99,8% от всички български предприятия! В допълнение липсва доказана необходимост за приемане на подобна стъпка. Статис-

тиката показва, че през последните 18 месеца само 10 работодатели са поискали да наемат граждани на трети държави над законовите 10%. Тези запитвания са от 9 микрофирми (под 10 работници), само една е малка фирма с персонал от 40 лица.

ж. Враждебно обществено мнение

Основният антиимиграционен дискурс се оказва изключително ефективен, защото формира обществените нагласи по свой образ и подобие. Българите печелят тъжното първенство като най-нетолерантни в целия ЕС: ако средно за ЕС 57% нямат нищо против да работят и да се познават с мигранти, в България едва 15% биха приели мигрант да им бъде колега, лекар, съсед, да стане част от семейството. Важен индикатор за негативните нагласи е разминаването между реалния процент мигранти в населението и представите за присъствието на мигрантите. България е сред страните с най-нисък процент имигранти в ЕС, но българите са сред най-преувеличаващите този процент – те вярват, че 11% от населението на страната са имигранти, докато те са по-малко от 2%. Казано по друг начин, те приемат за реалност „гълпите от мигранти“, „бежанските вълни“ и всички други апокалиптични дискурсивни фигури на антиимигрантския дискурс. Това съществено разминаване между реалност и нагласи се дължи както на грандиозните фалшиви новини, така и на два други фактора, ловко манипулирани от политическия дискурс – липсата на контакт и липсата на информация. Повечето български граждани – 90%, не познават мигранти, не са срещали и не са разговаряли с тях. Няма стремеж или желание липсата на опит да бъде компенсирана със знание, напротив, едва 17% имат някакви знания по въпроса. Тези две липси изкрystalлизират в друг ключов негативен феномен – страха от мигрантите: 70% са убедени, че те ще нагнетат на социално осигурителната сис-

тема и ще увеличат престъпността в страната, 51% се боят, че чужденците ще им вземат работата. Лайтмотивът на популисткия дискурс за многобройните опасности от миграцията са се утаили в убеждението, че мигрантите са трайно от страната на проблема. Едва една трета счита, че мигрантите са възможен отговор на недостига на работна ръка.

Списъкът с пречки би могъл да се продължи, но проблемът не е техният брой, а в промяната на общата картина: от страна с малка и добре интегрирана имиграция България все повече се превръща във враждебна към бежанците страна. Съществено е да се разбере спецификата на българския случай. Антиимиграционните дискурси, политики и нагласи не се дължат на негативен опит на българските граждани, мнозинството от които не познават мигранти и бежанци, нито на увеличаване броя на мигрантите и бежанците, защото техният абсолютен брой и относителният дял от населението остават ниски. Отговорността за задълбочаващата се негативна среда, която минара политиките на интеграция, е на политическите елити – и управляващи, и опозиционни.

2. Конфликт, липса на върховенство на закона, лошо управление, корупция, липса на достойни условия на труд, безработица в страните на произход

Частта на анализа на трудностите и препятствията в страните на произход е асиметрично по-малка от тези в страната дестинация по две причини. Първата е спецификата на имиграцията в България, съществена част от която не е маргинализирана или социално слаба нито в родината си, нито в България и идва тук не толкова поради големи трудности в страната на произход, колкото поради възможности за малък бизнес, трудова заетост, образователни, семейни и други проекти. Тази важна позитивна специфика е характерна за гражданите на ЕС, руската имиграция,

дребните предприемачи от Близкия и Средния изток, както и от Китай. Миграционните общности, както бе показано в първата част на изследването, представляват добре интегрирана трудова и предприемаческа миграция и са формирани не толкова в резултат на тежки икономически и политически условия, колкото на факторите, привличащи мигрантите към България. Тя става атрактивна дестинация в началото на 90-те години с възможността с относително малък капитал да се започне бизнес.

Вторият фактор е, че причините за бежанските потоци в България не се различават съществено от тези в другите ЕС и ще бъдат по-подробно разгърнати в тези национални доклади, където има многобройни бежански общности.

Бежанските общности са формирани в резултат на военния конфликт в Сирия, нестабилната политическа ситуация, липсата на правова държава и добро управление в Афганистан, Ирак и други страни. Към тези фактори през последните години, както беше отбелязано в първата част, търсещите убежище добавят и икономически причини – безработица, недостатъчни доходи и липса на възможности да се самоиздържат.

Трудностите у дома като основни причини за миграция и търсене на убежище варират както от една мигрантска общност до друга, така и от един миграционен тип до друг вътре в мигрантските общности. Емблематичен пример е сирийската, причините за която през 70-80-те години са образователни, през 90-те – предприемачески и трудови, а след началото на конфликта – търсене на убежище.

ВРЪЗКАТА МИГРАЦИЯ – РАЗВИТИЕ КАТО СПОДЕЛЕНА ОТГОВОРНОСТ

Кои са актьорите и факторите на утвърждаването на връзката миграция и развитие като ядро на миграционните и интеграционни политики? Анализът в последната глава ще търси отговор в три посоки – външната политика на България; миграционното законодателство; ролята на гражданското общество и активизма на български граждани и на имигранти.

1. Външната политика на България – между сътрудничеството за развитие и отдръпването от мултилатерализма

“Преобразуване на нашия свят: Програма 2030 за устойчиво развитие” е амбициозна политическа програма, която ООН приема през 2015 г. по случай своя седемдесетгодишен юбилей. Пет идеи от този комплексен и подробен документ имат най-пряко и съществено отношение към настоящото изследване:

- *Разбирането за развитие, насочено към човека.* “Днес „ние народите” тръгваме по пътя към 2030 г. Нашето пътуване ще включва правителствата, както и парламентите, системата на ООН и други международни институции, местните власти, коренното население, гражданското общество, бизнеса и частния сектор, научната и академичната общност и всички хора”.
- *Признаването на позитивния принос на мигрантите.* „Признаваме положителния принос на мигрантите за приобщаващ растеж и устойчиво развитие. Също така осъзнаваме, че международната миграция е многоизмерна реалност от голямо значение за развитието на страните на произход, транзит и местоназначение, което изисква съгласувани и всеобхватни отговори. Ще си сътрудничим в между-

народен план, за да осигурим безопасна и организирана миграция, включваща пълно зачитане на правата на човека и хуманното отношение към мигрантите, независимо от миграционния статус, на бежанците и на разселените лица.“

- *Утвърждаване ценностите и принципите на човешките права и недискриминацията.* „Предвиждаме свят на всеобщо зачитане на правата на човека и човешкото достойнство, правовата държава, справедливостта, равенството и недискриминацията; зачитане на раса, етническа принадлежност и културно многообразие; и на равни възможности, позволяващи пълното реализиране на човешкия потенциал, допринасящи за споделен просперитет“.
- *Подчертаване значението на толерантността и интеркултурното разбиране.* „Ангажираме се да насърчим межкултурното разбирателство, толерантността, взаимното уважение и етиката на глобалното гражданство и споделената отговорност. Ние признаваме естественото и културното многообразие на света и признаваме, че всички култури и цивилизации могат да допринесат за устойчивото развитие и са от ключово значение за него“.
- *Подкрепа на мултилатерализма и сътрудничеството като ключово условие за постигане на глобални цели* „Новата програма изисква съживяване на глобалното партньорство, за да се гарантира нейното прилагане. Ние напълно се ангажираме с това. Това партньорство ще работи в дух на глобална солидарност, по-специално солидарност с най-бедните и с хората в уязвимо положение. Тя ще улесни интензивното глобално ангажиране в подкрепа на изпъл-

нението на всички цели, като обедини правителствата, частния сектор, гражданското общество, системата на ООН и другите участници и мобилизира всички налични ресурси”.

Политиката на България в светлината на Глобалните цели на ООН за развитие може да бъде резюмирана в две противоположни тенденции. Първата е положителна и се изразява в трайния ангажимент за изпълнение на програма „Международно сътрудничество и хуманитарни въпроси“ на Министерството на външните работи. МВНР изпълнява в момента „Средносрочната програма за помощ за развитие и хуманитарна помощ на РБ (2016 - 2019 г.)“. По информация на служител на МВНР в момента в напреднал етап на разработване е нова средносрочна стратегия. Ключовите елементи в действащата средносрочна програма, които са във връзка с настоящото изследване, могат да се категоризират в пет групи:

- Сътрудничеството за развитие и хуманитарната помощ са неразделна част от външната политика на страната. С присъединяването си към ЕС България поема ангажимент да помага на слабо-развитите страни.
- Българската политика е съобразена с Глобалните цели за устойчиво развитие.
- Усилията на България са съсредоточени най-вече към споделяне опита в осъществяване на демократичен и пазарен преход със страни от Западните Балкани и Източното партньорство.
- Тематичните приоритети на партньорството са: подкрепа на демократични и отговорни институции; защита на правата на човека; изграждане на капацитет и подкрепа на сигурността и развитието. Съществено е да се отбележи, че един от приоритетите напълно кореспондира с темата на настоящото изследване – миграция и развитие.
- Географските приоритети са: Западните Балкани, Черноморския регион, Близкия

изток и Северна Африка, сътрудничество с най-слабо развитите страни.

Планът за действие за 2018 г. на Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015-20) формулира като стратегическа цел „Осъществяване на политики за миграция и развитие в рамките на глобалния подход към миграция и мобилност и неговите инициативи като Глобалния форум по миграция и развитие, Източното партньорство и Евромед“. Конкретните дейности по изпълнение на стратегическата цел за 2018 г. са три спогодби за регулиране на трудовата миграция с Армения, Молдова и Украйна (НСММ 2018: 21, Стратегическа цел 28). „Тези двустранни споразумения се прилагат за работници мигранти, които са подписали индивидуален трудов договор по силата на тези споразумения и им е предоставено необходимото разрешение за пребиваване на територията на приемащата държава. Предвижда се и възможност за обмен на сезонни работници между договарящите страни за период до 9 месеца годишно“ (ЕММ 2018а: 20).

За 2018 г. от бюджета на МВНР за политиката за развитие и хуманитарна помощ са предвидени 6 160 000 лв. В рамките на председателството на България на Съвета на ЕС през 2018 г. (януари-юни) МВНР организира „Среща на работната група за сътрудничество за развитие (CODEV) и работна група по хуманитарната помощ (SONAFA)“ (18-20.03.19, Боровец), на която пленарен доклад изнесе авторът на настоящия текст по тема, близка до проекта Mind „Ре / Де / Конструирание на връзката за развитие и миграция“. Тези факти илюстрират ангажимента на България да даде своя принос в адресиране основните причини за миграция като конфликти – продължителни, нови, както и замразени, бедност и хуманитарни катастрофи.

Втората тенденция е негативна и тя е отдръпването на България от принципите на мултилатерализма и глобалния подход към управление на миграцията. Най-ярък

пример е отказът да се подкрепи Глобалния пакт за имиграция в края на 2018 г. Първоначално министърът на външните работи Екатерина Михайлова обявява, че в Пакта „се съдържат въпроси от първостепенно значение за страната ни като поясното разграничение между легални и нелегални мигранти, възможността за търсене на отговорност (включително наказателна) при нелегално преминаване на границата, препотвърждаване на суверенното право на държавите сами да определят кого да допускат на своя територия, отбелязването на негативния ефект от нелегалната миграция и т.н.". Следва яростна политическа атака срещу Пакта от две различни политически сили-опозицията в лицето на лидера на БСП Корнелия Нинова и коалиционния партньор на правителството националистическите Обединени патриоти с най-активен говорител Ангел Джамбазки, според когото „под табелата легална миграция се отваря широко вратата на милиони ислямисти и икономически мигранти, които ще залееят Европа, а поради геополитическото си положение България ще бъде задължена да създаде пътища за редовна миграция”, като неговата скрита цел според К. Нинова е да „стимулира по-голяма миграция и класифицира същата като добро и неизбежно явление”. Президентът Румен Радев също се обявява срещу Пакта. Без никакъв опит на управляващата партия ГЕРБ да защити собствената си позиция на 12.11.18 г. правителството обявява, че няма да подкрепи Пакта на ООН за миграцията. Европейската комисия подкрепя Пакта, като подчертава, че той е правно необвързваща рамка и цели комплексен подход към миграцията. Независимо от позицията на ЕК България остава в лагера на страни като Австрия, Полша и други, които не подкрепят Пакта.

Показателен политико-управленски парадокс е, че Планът за действие за 2018 г. на Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 - 2020) формулира противоположна стратегическа цел: „Принос на България

към усилията за постигане на координирана позиция на държавите членки на ЕС в процеса на изработване на Глобалния пакт за миграция на ООН” (НСМИ 2018, с.21, Стратегическа цел 27). Този парадокс илюстрира три трайни тенденции в българската политика по отношение на миграцията:

- непоследователност, рязка смяна на позиции;
- нарастваща секуритизация на миграционната политика, третираща миграцията не като фактор на развитие, а като заплаха и „подготовка за глобално преселение на народите”;
- отказ от мултилатерализъм, от координирани усилия за справяне с причините и последствията на миграцията.

2. Законодателството – стремеж към европейски стандарти за трудова миграция и права

Законодателството на България е хармонизирано с европейското: “Съществуващото национално законодателство в областта на търсене на убежище е в съответствие със законите на ЕС, което гарантира справедливи процедури за разглеждане на молби за международна закрила” (ЕММ 2018: 21). Оценката на ЕММ е положителна и за общата правна рамка в сферата на интеграцията и правата: „В областта на интеграцията България има модерно, добре развито и ефективно законодателство в областта на равните възможности, социалното включване и недискриминацията, което е в съответствие със стандартите на ЕС” (ЕММ 2018: 2). През последните години се работи активно върху законодателството в сферата на трудовата миграция и мобилност. Ключова роля за облекчаване на достъпа до пазар на труда на граждани на трети страни изиграва *Закон за трудовата миграция и трудовата мобилност (ДВ, 33/26. 04. 2016 г.)*. ЗТМТМ регламентира всички видове достъп на гражданите на трети страни до българ-

ския пазар на труда: еднократно разрешение за работа; Синя карта на ЕС; разрешение за работа за вътрешно-корпоративен трансфер; разрешение за работа за сезонни работници; регистрацията на заетостта на студенти и изследователи (ЕММ 2018а: 11). ЗТМТМ беше изменен два пъти през последните години (ДВ, 97/2017 и 24/2018) за намаляване на административната тежест за работодателите да наемат работници мигранти. От многобройните облекчения на процедурите за достъп до пазара на труда ще посоча няколко:

- Ограничаването на броя на работниците от трети страни до 10% от средния размер на българско предприятие за предходните 12 месеца се увеличава до 20%, а за малките и средните предприятия - до 35%;
- Възможността за граждани на трети страни с български произход да работят без разрешение след регистрацията в Агенцията по заетостта до получаване на разрешение за пребиваване;
- Условието за равно третиране на изследователи, студенти, стажанти, студенти и доброволци, както и членове на семейства на български, европейски и чуждестранни граждани, включително търсещи убежище, или лица, ползващи се с международна закрила (ЕММ 2018а: 12 - 13).

Сред другите законодателни промени, облекчаващи достъпа до пазара на труда, е важно да се подчертае и *Закон за признаване на професионални квалификации* (ДВ, бр. 13 от 08.02.2008 г., последно изменен с ДВ, бр. 85 от 24.10.2017 г.). „Този закон урежда условията и реда за признаване на професионални квалификации, придобити в други държави членки на ЕС и в трети страни, с цел достъп и практикуване на регулирани професии в България, както и условията и реда за частичен достъп до упражняване на регламентирана професия и признаване на трудов

стаж за овладяване на професията в друга държава членка“ (Зарева 2018а: 72).

Стратегии за миграция и интеграция

„В областта на миграцията и развитието националната политика следва приоритетите на ЕС“ (ЕММ 2018, р.3). Позицията на автора не е така категорично оптимистична и докладът въведе редица критични съображения, но тук ще посоча дългосрочната визия на държавата в сферата на миграцията, интеграцията и убежището, както е формулирана в ключови стратегии.

Националната стратегия на Република България за миграция и интеграция 2008-2015 г. е първият цялостен документ, в който българската държава формулира визията си за оптимален миграционен профил. Централно място в нея заема завръщането на новата емиграция и привличане на чуждестранни граждани от български произход. Документът дефинира две стратегически цели:

- привличане на лица с българско гражданство, живеещи на територията на други страни, и на лица от български произход с чуждо гражданство – за трайно завръщане в България.
- Постигане и провеждане на адекватна политика по прием и интеграция на чужденци и осъществяване на ефективен контрол на миграционните потоци (Кръстева 2014: 619).

Стратегията дефинира и ключовите групи икономическа миграция, които приоритизира: работна сила от други държави членки на ЕС, ЕИП и Швейцария; чужденци от български произход; завършили в България студенти, както и научни работници, висококвалифицирани специалисти (Кръстева 2014: 621).

Най-новата *Национална стратегия за миграция, убежище и интеграция (2015-2020)* формулира приоритет в духа на проекта Mind: „превръщане на миграцията и мобилността в позитивни фактори за

развитие в икономически и демографски план” (с. 6), който развива в частта „Политики в областта на миграцията, развитието, интеграцията“. В духа на Глобалния подход към миграцията и мобилността Стратегията предвижда сътрудничество с държавите на произход и транзит, насърчаване на Партньорствата за мобилност: „До момента основен акцент в тези политики България е слагала на Източното направление на политиката за съседство на ЕС и съответно сме идентифицирали като свои партньори държавите от Източното партньорство. Предвид обаче събитията през последните години и значителната диверсификация на миграционните потоци, свързани с Близкия изток и региона на Средиземно море и по Пътя на коприната, България следва да предприеме стъпки за идентифициране на възможни области за повишено сътрудничество с потенциални партньори, идентифицирани сред държави, с които ЕС води диалог и прилага някои от инструментите на Глобалния подход към миграцията и мобилността”.

През 2018 г. се приема и „План за изпълнение на Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015-2020)”, който определя дейности и индикатори за изпълнение на 44 стратегически цели, от които 10 по отношение на лицата с международна закрила. Планът е коментирани на различни подходящи места в настоящия текст.

Национална стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в Р България (2015 - 20)

Тя заменя съществуващата до 2013 г. политика на интеграция на бежанците на базата на тригодишни национални програми. В интеграционната политика преди 2013 г. централна роля играе ДАБ и тя обхваща сравнително ограничен кръг бежанци - 60 души годишно. Новата стратегия въвежда децентрализиран подход, в който водеща роля имат общините. Аргу-

ментите са, че при нарастващ поток бежанци ДАБ няма да има достатъчен капацитет, както и че добри европейски политики и практики мобилизират местната власт във включването на бежанците. Тази стратегия до момента е почти неработеща, причините за което са анализирани в Глава VI.

3. Гражданското общество – най-последователният и ангажиран говорител и актьор на връзката миграция-развитие

Целта на тази част от доклада е да допълни анализа на миграционните и интеграционни политики с позитивни местни практики на интеграция на организации на диаспората, да обогати институционалната перспектива отгоре-надолу с перспективата отдолу-нагоре. Обемът на доклада не позволява изчерпателен анализ на целия граждански сектор, ангажиран с интеграцията. Ще скицирам работещи примери за утвърждаване на подхода миграция – развитие. Ще ги групирам в няколко категории: организации за интеркултурен диалог, интеграция и права на мигранти и бежанци; международни организации за международни стандарти в хуманитарната и интеграционната дейност; добри местни практики на интеграция.

Организации за интеркултурен диалог, интеграция и права на мигрантите и бежанците

Съществено е да се уточни, че всички организации, ангажирани с интеграцията, съдействат за интеркултурния диалог. Тук ще представя съвсем накратко разнообразната и богата дейност на няколко различни организации. Критериите за тяхната селекция са три: имат вече история от около десетилетие или повече; имат множество и различни проекти и дейности; разпознаваеми са от български и международни партньори. Важно е да се подчертае, че те са създадени и се ръководят от ярки, познати и признати лидери.

Съвет на жените бежанки в България (crw-bg.org) е сред най-познатите организации; създаден е и се ръководи от бежанки. Съветът помага на бежанци и търсещи закрила в процеса на тяхната адаптация и интеграция в българското общество. Съветът е уважаван партньор на българските институции и международните организации, активен участник в хуманитарни, интеграционни и интеркултурни форуми и инициативи.

MultiKulti (multikulti.bg) реализира оригиналната идея за карта на етническите ресторанти в София като символна връзка на топосите на кулинарната интеркултурност. Организира множество мултикултурни събития. Прави и мониторинг на интеграционни политики.

CERMES (cermes-bg.com) е първият и единствен академичен център в страната, специализиран изцяло върху миграционни изследвания. Създаден е и се ръководи от автора на този доклад, има богат опит в европейски и национални проекти. Съвместно с Червената къща организира първите интеркултурни фестивали в страната. По време на бежанската криза реализира редица инициативи с деца бежанци. През 2018 г. по време на българското председателство на Съвета на ЕС съвместно с *Voice in Bg* организира голям миграционен форум с участието на вицепрезидента на Р България г-жа И. Йотова и представители на институции, международни организации, НПО, академични центрове.

Voice in Bulgaria. Център за правна помощ (www.centerforlegalaaid.com) е една от малкото организации в България, които предлагат безплатна правна помощ на мигранти и бежанци. Работата на Центъра включва пряко административно представителство и съдебни спорове по индивидуални случаи на мигранти, търсещи убежище и бежанци пред административни органи и съдилища на територията на България и Европа. Центърът за правна помощ е много активна организация в застъпничеството и повишаването на осведомеността.

Фондация за достъп до права (Foundation for Access to Rights – FAR)

предоставя правна помощ на търсещи убежище и мигранти в духа на своята мисия за осигуряване на ефективни механизми, които да гарантират практически достъп до права и защита срещу произволно лишаване от права. Друга високо оценявана дейност са обученията по бежанско право на представители на съдебната власт, например обучението на адвокати за водене на дела по имиграционно задържане.

Маргиналия (<http://www.marginalia.bg>) е електронна медия за човешки права, която активно отразява бежанско-миграционната тема с разнообразие от аналитични позитивни перспективи: на експерти, участници в интеграцията, мигранти.

Международни организации за международни стандарти в хуманитарната и интеграционна дейност

Българските филиали на **Каритас**, **МОМ** и **ВКБООН** са много активни. Дейността им е публично видима, оценена и уважавана. Интервюирани от автора многобройни представители на институции, ангажирани с бежанска, миграционна и интеграционна политика, подчертават участието си в разнообразни форуми и обучения, организирани от тях, както и положителното влияние на новостите, с които биват запознавани, върху тяхната работа.

Добри местни практики на интеграция

Примерите целят не изчерпателност, а очертаване на разнообразни полета на ползотворни инициативи и нови практики.

Бизнесът за интеграция на бежанци

Бизнес инициативите за интеграция на бежанци все още не са многобройни, но е съществено да се открият три типа – български компании, фирми на предприемачи мигранти, иновативни форми на социално предприемачество.

Телъс интернешънъл Европа (доставчик на аутсорсинг на бизнес процеси и информационни технологии) е интересен пример за българска фирма, наела около 100

бежанци и лица с хуманитарен статут. Освен работа фирмата предлага пакет социални услуги, културни, спортни и други прояви на служителите си (Илиев 2017: 20).

Най-известен с хуманитарните и интеграционните си дейности сред бизнесмените мигранти е предприемачът от сирийски произход Аладин. Представители на фирмата му „Аладин Фудс“ посещават РПЦ-Харманли и предлагат работа за мъже и жени, както и безплатно настаняване в добре обзаведена къща. Повечето бежанци остават в къщата около 4-7 месеца, преди да продължат миграцията си към Западна Европа (БСБМ 2017: 40-41). „Аладин Фудс“ финансира и висшето образование на свой служител бежанец.

MultiKulti развива иновативни практики на социално предприемачество като „Мултикулти кетъринг“ и кулинарни курсове и събития, в които ангажира малки миграционни хранителни и ресторантьорски фирми. Оперира в София и 6 големи български града.

Интересна форма на социално предприемачество е и социален проект в София, който обучава бежанци и им дава възможност да работят в сферата на информационните технологии.

Консолидиране на общността на заинтересованите страни е важно условие за успешни интеграционни политики. За пресен пример може да се посочи двудневният уъркшоп, организиран от ВКБООН през ноември 2018 г. с представители на отговорни институции, неправителствени организации и академичния сектор. Резултатите от този форум могат да се резюмират в три групи: опознаване, градене на доверие и укрепване на мрежи на заинтересованите; обмен на нови примери за добри практики; колективни усилия за търсене на иновативни решения.

- **Трудови борси** и други форми на Каритас за подпомагане достъпа до пазара на труда чрез изготвяне на профили на търсещи работа, контакти с фирми, предлагащи работни места. Интервюта с представители на Каритас

очертават интензивна дейност: в Кариерния център са консултирани 231 души и 128 са започнали работа. Каритас поддържа контакти с 45 работодатели от различни сфери – колцентрове, ресторанти, фризьорски салони, фабрики, автосервизи. Любопитен щрих е търсенето на бръснари и фризьори от Близкия и Средния изток, познаващи техники, които са в духа на нови модни тенденции в Европа.

- **Проучване потребностите на бежанците** с оглед адаптиране на политиките на интеграция. Като пример може да се изтъкне едногодишното проучване през 2018 г. на ВКБООН на нуждите на търсещите и получили международна закрила лица в България на базата на богата теренна работа от 33 фокус групи. Един от резултатите от изследването е пряко свързан с темата на проекта Mind: 40% работят или искат да работят. През 2018 г. беше успешно защитен и докторат с иновативния подход на сравнителен анализ на интеграция на бежанци и роми чрез пазара на труда.

- **Дейности за овластяване на деца** С усилията на доброволци, неправителствени организации и самите бежанци в центъра за бежанци в Харманли беше създадено и функционира афганистанско училище. Друга форма на овластяване на децата е участие на дете бежанец в Националния съвет на децата, създаден от ДАЗД.

- **Арт за интеркултурен диалог** В края на 2018 г. беше проведен „Месец на бежанеца“ с богата програма от многоройни и разнообразни събития в различни места в града. Особено интересни са инициативите, даващи „лице“ на бежанците и мигрантите – възможността да седнеш с бежанец и да си поговориш за неговия миграционен път, планове, желания.

Бих обобщила добрите инициативи и практики за създаване на възможности за по-добра интеграция и принос на бежанците и мигрантите в няколко насоки:

- *Утвърждаване на позитивно разбиране за миграцията като фактор на развитието.* На цитирания уъркшоп на ВКБООН специално внимание беше отделено на Препоръките от Глобалната среща на бежанците в Женева (25-26.06.18): включване на бежанците в планирането и реализирането на проекти в тяхна подкрепа; използване и развитие уменията на бежанците и насърчаване на общностни проекти и инициативи.
- *Реализиране на иновативни инициативи с множество участници.* Пример е „Среща в парка“ (16.06. 2018) – честването на Световния ден на бежанеца в централен софийски парк, организиран от ВКБООН, с участието на бежанци, НПО, заинтересовани страни, доброволци и разнообразни дейности.
- *Разнообразяване формите на интеркултурен диалог и взаимно опознаване, особено необходими в „епохата на омразата“ в политическия дискурс.* Благодарение на MOM България се включва в Миграционния филмов фестивал. Той не се ограничава само до филмовите салони, а отива на среща с разнообразни публики: CERMES за втора година е партньор на фестивала и всеки път дебатите със студенти и преподаватели са интензивни и интересни. Сред умножаващите се чудесни примери на артфоруми за и с мигранти бих посочила и пърформънс около прекрасното издание на български на „Молитва към морето“ на Халед Хосейни с участието на музиканти и певци бежанци в културния клуб „Книгата“.

Завърналите се мигранти за успешна професионална реинтеграция

Накрая бих посочила и граждански инициативи към третата цел на връзката между миграцията и развитието – емигрантите и завръщащите се. Най-активните популяризатори на успешната професионална реинтеграция на завръщащите се мигранти са самите завърнали се чрез свои активни организации, сред които – „Тук-там“ и „Back2Bg“. Изследвания (Зарева 2018) показват, че не държавните

политики, а именно техни инициативи са катализирани решението за връщане на някои емигранти.

„Тук и там“ има самочувствието на най-голямата организация на „българите, които имат опит в чужбина и които вярват в България“. Те дефинират мисията си като „създаване на общност от инициативни, вдъхновяващи и можещи българи с опит от цял свят“. Разгръщат дейност в няколко направления: развиване на общности на студенти и професионалисти в чужбина, ангажирани с България, чрез организиране на събития, промотиращи българската култура; подкрепа на кариерното развитие на завърнали се в България. Резултатите си илюстрират в няколко цифри: 438 489 души, до които е достигнала дейността на „Тук и Там“, 84 600 дарени средства за стипендии, 453 дарители и 90 партньори.

„Back2Bg“ има по-конкретен фокус и се утвърждава като най-големия кариерен форум. Всяка година от повече от десетилетие организират форума „Кариера в Бг. Защо не?“ за среща между българи с опит в чужбина и работодатели, търсещи професионалисти. Ежегодно над 1 500 българи с международен опит – студенти, специалисти, предприемачи - посещават форума. В него се включват и над 100 компании, предлагащи възможност за реализация в България.

Приносът на двете организации може да се резюмира в три насоки:

- поддържане на живи и активни контакти между българите в чужбина и родината;
- съдействие за адаптиране на завръщащите се и по-бързото им включване както в пазара на труда, така и в общности на други българи с международен образователен и професионален опит в чужбина;
- утвърждаване позитивен образ на емигрантите и завърналите се като „инициативни, вдъхновяващи и можещи българи с опит от цял свят“.

Бих допълнила анализа на добрите практики с малък случай на реинтеграция и овластяване на представители на ромската общност след завръщане от миграция в средно голям град на основата на интервю с ромски активист – самият той с миграционен опит, и наблюдение на автора. Позитивният ефект на миграцията може да се резюмира в няколко направления. Повечето се реинтегрират успешно в пазара на труда. Някои трансформират натрупаните професионални умения и опит в стартиране на малък бизнес – откриване на дюнерджийница, създаване на малка строителна бригада и т.н. Реинтеграция на завърналите се реализира както чрез предприемачество и пазара на труда, така и чрез жилищно настаняване – някои със спестяванията от миграция напускат ромската махала и закупуват

жилища в други квартали на своя град. Натрупаните професионални умения и опит невинаги имат конкретен измерим израз, но потенциално имат дългосрочно демократично влияние. Според наблюдение на интервюирания ромски активист трудова заетост и достигането на достойни доходи правят представителите на тази най-дискриминирана общност поустойчиви на офертите за купуване на гласовете им по време на избори.

Анализът на двете организации на завръщащите се, както и на индивидуални случаи на завръщане на представители на малцинствата могат да се синтезират в две заключения – овластяване на завръщащите се от миграция и завръщащите се поемат своята реинтеграция в родината в собствените си ръце.

Снимка: Каритас София

#whatishome

What is HOME?

Каритас
БЪЛГАРИЯ

#whatishome

Където са хората,
които
ОБИЗГАМ

Снимка: Каритас София

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основните заключения са резюмирани в две перспективи: обобщено представяне на мигрантските общности, които са ключови цели на връзката миграция и развитие; основни резултати и обобщения за всяка глава на изследването.

Три групи мигрантски общности са ключови за връзката миграция и развитие в България: *бежанци, имигранти и български емигранти*. Тяхната численост е много различна: броят на бежанците, които след получаване на международна закрила се установяват в България, е изключително нисък: 1 000 – 2 000 по оценки; имигрантите наброяват 150 000; българите, емигрирали в чужбина, са около 1,3 милиона.

Трите основни цели на изследването се отнасят към миграция и развитие по специфични начини. Ще ги синтезирам под формата на съществени парадокси.

Огромната емиграция, от една страна, е загуба на демографски, социален, образователен и демократичен капитал, а от друга страна, има голям принос за развитието със значителните паричните трансфери. *Българските емигранти* са най-големият инвеститор в България: паричните трансфери от чужбина надхвърлят преките чуждестранни инвестиции.

Важна подгрупа са *завръщащите се от емиграция*. Тяхната повторна интеграция е резултат на собствените им усилия и на активността на организации на завръщащи се, а само в значително по-слаба степен на държавни политики. Завръщането невинаги е окончателно и нерядко бива следвано от последваща емиграция.

Имиграцията е малобройна – около 150 000 или 2% от населението. Тя е добре интегрирана в трудов, езиков, културен и

социален аспект. Идентифицираме два парадокса – политико-управленски и комуникационен. Политико-управленският парадокс е между високите нива на интеграция, от една страна, и продължителната липса на стратегическа визия за интеграционната политика: първата стратегия за миграция и интеграция е приета почти две десетилетия след прехода, едва през 2008 г. Вторият парадокс е комуникационен – неспособността или липсата на политическа воля за по-подробно запознаване на българската и европейската общественост с положителни примери и добри практики на интеграция.

Бежанската общност се характеризира с голямото разминаване между броя, получили международна закрила – 25 075, и броя на останалите в страната, който по оценки не надхвърля 2 000. За бежанците България е и ще продължава да бъде *транзитна страна*. Причините са комплексни, но двете основни са икономическа и политическа – страната е най-бедната в ЕС; липсва достатъчно ефикасна политика на интеграция на бежанците и ясна последователна политическа воля за нейното усъвършенстване.

Миграционният контекст очертава профила на България като емиграционна страна по отношение на потоците и на обема на имиграционния натиск. Динамиката на потоците се характеризира с три тенденции: емиграцията трайно преобладава над имиграцията и миграционният баланс е отрицателен; колебанията в миграционния баланс са значителни и варират между -24 190 и -1 108; независимо от колебанията след пика през 2010 г. от -24 190 отрицателният баланс е в значително по-умерени стойности от около -1 000 до -10 000.

Многобройните и разнообразни насоки на *приноса на мигрантите и бежанците* ще резюмирам в няколко насоки. Първата е *интеграция чрез труд и предприемачество* и се проявява в активните индивидуални стратегии за включване в пазара на труда и за създаване на семейни или по-големи фирми, особено сред мигрантите от Близкия и Средния изток, както и от Китай. Съществени измерения на приноса са, че фирмите на мигрантите наемат български служители, както и че повече мигранти работят във фирми на други мигранти. Позитивна тенденция е повече мигранти и бежанци да бъдат наемани от институции и неправителствени организации като преводачи, социални работници, медиатори, което ги превръща в актьори в интеграцията на новите бежанци.

Нараства *приносът на бежанците и мигрантите в интеркултурния облик на столицата* и други големи градове, в културния живот чрез активната дейност на преводачи, писатели и артисти, които творят едновременно на майчиния и български език.

Препятствията пред интеграцията на бежанците са в няколко посоки. Първата е *неизпълнението от държавните институции на програмата за интеграция на бежанците*: все още не е определен заместник министър-председател, който да отговаря за интеграцията; държавата прехвърли отговорността за интеграцията на общините, без да подготви нито местната власт, нито населението.

Засилва се ксенофобският антиимигрантски дискурс, който представя бежанците като заплаха, а не като предмет на хуманитарна и интеграционна политика. Ксенофобският политически език на множество лидери и политици от екстремистки и от основните партии е отговорен и за нарастваща враждебност на общественото мнение. Българите имат историческа памет за гостоприемна бежанска политика и защита на малцинствата, гордеят се, че са спасили своята еврейска общност по време на Втората световна война, и са приели руските белогвардейски и арменските бежан-

ци. Парадоксално, но днес, когато страната е много по-развита и с малка бежанска общност, отрицателните нагласи достигат високи стойности.

Съществено е да се подчертае спецификата на българския случай – антиимигрантското настроение, политики и отношение не се дължат нито на увеличаване броя на мигрантите и бежанците, чиито абсолютен брой и относителният дял от населението остават много ниски, нито на негативен опит на българските граждани, мнозинството от които не познава мигранти или бежанци. Отговорността за задълбочаващата се негативна среда, която минара политиките на интеграция, е на политическите елити – управляващи, и опозиционни.

Възможностите за подобряване на условията за интеграция на мигрантите и на приносът им за развитието са анализирани по отношение целите за устойчиво развитие, политиките за интеграция и работещи местни практики на интеграция.

Политиката на България в светлината на Глобалните цели на ООН за развитие може да бъде резюмирана в две противоположни тенденции. Първата е положителна и се изразява в трайния ангажимент за изпълнение на програма „Международно сътрудничество и хуманитарни въпроси“ на МнВР, с което страната дава своя принос в адресиране основните причини за миграцията като конфликти, бедност и хуманитарни катастрофи. Втората тенденция е негативна и тя е отдръпването на България от принципите на мултилатерализма и глобалния подход към управление на миграцията. Най-ярък пример е отказът да се подкрепи Глобалния пакт за имиграция в края на 2018 г.

Европейската интеграция на България е ключов фактор за *хармонизация на законодателството в сферата на миграцията и интеграцията*. През 2018 г. се приемат промени в Закона за трудова миграция и трудова мобилност, които облекчават достъпа до пазара на труда на граждани на трети страни.

За десетилетието след 2008 г. са приети няколко стратегии за миграция, убежище и интеграция, които илюстрират приоритизацията на тези политики. *Национална стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в Р България (2015-20)* предефинира политиката на интеграция на бежанците. Ако до 2013 г. тя е централизирана и се осъществява от ДАБ или МВР, новата стратегия въвежда децентрализиран подход, в който водеща роля имат общините.

Примерите за работещи местни практики на интеграция очертават профила на активно гражданско общество с няколко групи действащи лица – граждански активисти, активни представители на мигрантските и бежански общности, както и все още малобройни, но интересни примери на социални предприемачи и бизнесмени, съдействащи за трудовата интеграция на бежанците.

Препоръки

По отношение на политиките

- Определяне на заместник министър-председател, който да отговаря и координира политиките на интеграция. Тази пропоръка се ползва с висока експертна подкрепа, формулирана е многократно, но все още не се осъществява. Реализирането би имало двоен политически ефект: би демонстрирало политическата воля на държавата да прилага собствената си Стратегия за интеграция; би създавала управленски център, който да е отговорен за изпълнението на интеграцията на бежанците.
- Отблокиране политиката за интеграция на бежанци чрез фокусирана интервенция с три измерения:
 - демонстриране на ясен ангажимент на държавата за интеграция на бежанците чрез приемане на редовни планове за изпълнение на стратегията, тяхното финансово обезпечение и редовен мониторинг на тяхната реализация;
 - съвместни усилия на държавните институции, местната власт и НПО за

изграждане капацитет на общините за приемане и интеграция на бежанци;

- съвместни усилия на държавните институции, местната власт, медии и НПО за информиране и подготовка на местното население за предстоящото заселване на бежанци в тяхната община и за положителните ефекти от интеграцията за бежанците и за местната икономика и образование.

Създаване на Миграционна обсерватория с тройна цел:

- регулярен мониторинг на политиката на миграция, убежище и интеграция и широко информиране на заинтересованите страни, медии и общественото мнение с цел повишаване отговорността на институциите и катализиране на успешното прилагане на политиките;
- преодоляване недостига на публично достъпна количествена и качествена информация за миграционните и интеграционни процеси в страната; критичен анализ на миграционни статистики от различни национални и международни източници;
- създаване на база данни с открит достъп за миграционно-бежански изследвания.

За подобряване достъпа до пазара на труда

- Поощряване на социалното предприемачество и предоставяне на стимули на фирмите, наемащи бежанци.
- Средства от оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ за обучение и наемане на безработни да се използват активно и за бежанци.
- Въвеждане на подхода „Обслужване на едно гише“ – информационно звено или лице за контакт, към което да се обръщат потенциални работодатели за консултации относно правната рамка на наемане на бежанци и търсещи убежище, както и регулярно актуализирана база данни за квалификациите и компетенциите на търсещите работа. За момента различни институции, неправителствени организа-

ции и сайтове се ангажират с тази задача с частично дублиране на дейности и недостатъчна ефективност.

- Регулярно провеждане на кариерните форуми за директни срещи между работодатели, бежанци, търсещи работа и представители на институции и НПО, ангажирани с интеграцията.
- Умножаване и регуляризиране на формите на продължаващо обучение на бежанци в сфери на недостиг и търсене на работна ръка с координирани усилия на Агенцията по заетостта, Каритас, ВКБООН, НПО.

Застъпничество и повишаване на обществения интерес

Активно противодействие на фалшиви истории в публичното пространство чрез информиране, показване на резултати и добри практики.

- Партньорства с медии по човешки права като „Маргиналия“ за постоянна рубрика (възможни заглавия „Моят път до България“, „Новите съседи“ и т.н.).
- Медийни партньорства с отворени към миграционно-бежанската проблематика медии като БНР, Дневник, Дарик и т.н.
- Целеви дейности за младежи за ангажираност срещу антимигрантска и антибежанска ксенофобия в социалните медии.
- Провеждане на една голяма годишна конференция с високопоставени представители на отговорните институции, международни организации, академични центрове, НПО за анализ и очертаване на тенденциите и постиженията, както и за публично дискутиране за нерешените проблеми.
- „Даване на лице“ на бежанците и търсещите убежище в публичния дискурс, дебати и общуване чрез разнообразни и креативни форми:
- В серията дебати „Миграция и развитие“ със студенти, които Каритас предвижда, освен експерти, позитивно анализиращи

взаимодействието миграция и развитие, да се включат и бежанци и мигранти, които с лични истории да представят успешни случаи на интеграция.

- Интеркултурни инициативи с училища, където успешни мигранти да споделят своя опит и история.

Изкуство и спорт за межкултурен диалог

- Мултиплициране на формите, участниците и публиката на културни практики с участия – пърформанси, семинари, артинициативи. Изкуството гради мостове и е най-легитимният език за интеркултурен диалог в епохата на антимиграционен популизъм.
- Разширяване формата на провеждане на вече регулярния „Миграционен филмов фестивал“ с включването в дебатите на бежанци и мигранти.
- Спортни състезания, екскурзии, споделени празници, особено на местно ниво и особено за младите за игрово, непосредствено и празнично интеркултурно общуване.

Снимка: „Слам Клоудинг“

Използвана литература

MIPEX 2015 (n.d.) Bulgaria.
<http://www.mipex.eu/bulgaria>

UN (n.d.) Population, Division. *Total International Migrant Stock*.
<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.shtml>.

UN. (2015) *Transforming our world: the 2030 Agenda for sustainable development*.

UN. (2017) *International Migration Report 2017*. New York: United Nations.

Ангелов, Г. и Лесенски, М. (2017) 10 години в ЕС. Тенденции в българската миграция, София, Институт отворено общество.
http://osi.bg/downloads/File/2017/MigratsiaEU_Okt2017_new.pdf.

Бакалова, М. и Мишева, М. (2018) Bakalova, M. and Misheva, M. Explanations of economic rationality challenged: contemporary return migration to Bulgaria. *Economic studies*, 27(2), pp.80-101.
<https://ideas.repec.org/a/bas/econst/y2018i2p80-101.html>

Българска народна банка (БНБ) (2018) *Methodology of assessment of article "Remittances of emigrants"*. Sofia.

Ванкова, З., Иларева, В., Бечев, Д. (2017) *България, ЕС и "бежанската криза"*.
http://eupolicy.eu/wp-content/uploads/2017/04/doklad_bejanci_final.pdf

Гамлен, А. (2008) Gamlen, Alan Why engage diasporas? *University of Oxford Working Papers N 63*. ESRC Centre on Migration, Policy and Society. https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/WP-2008-063-Gamlen_Why_Engage_Diasporas.pdf

Дарик Нюз. (7.04.2014.) Профил на имигранта в България.
<https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/profil-na-imigranta-v-bylgariq-1245072>

Държавна агенция за бежанците (n.d.)
<http://www.aref.government.bg/index.php/en/statistics-and-reports>

Европейска комисия (2015) *EU skills panorama 2015*. Prospects for Bulgaria.
https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/sites/default/files/EUSP_AH_Bulgaria_0.pdf

Евростат. (n.d.) *Migration and Migrants Population Statistics*. March 2018.
<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

[explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_2_million_non-EU_immigrants](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_2_million_non-EU_immigrants).

ЕММ (Европейска мрежа за миграция) (2018) Annual report on migration and asylum 2017. Bulgaria.

ЕММ (Европейска мрежа за миграция) (2018a) Labor market integration of third country nationals in EU member states. Common template of EMN focused study 2018.
https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/03a_bulgaria_labour_market_integration_final_en.pdf

Зарева, И. (2018) Zareva I. Returning migrants - effects on the labor market in Bulgaria. *Economic studies*, 27(2), pp.102 – 114.

Зарева, И. (2018a) Zareva I. Policies for encouraging the return of Bulgarian migrants to Bulgaria. In *Economic studies*, 27(2), pp.65 – 79.

Иванов, М. и Найденов, К. (2018) Ivanov, M. and Naydenov, K. *Migration and demographic challenges for Bulgaria*. Paper at the 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Art. SGEM.
<https://doi.org/10.5593/sgemsocial2018/4.1/S18.045>

Изследователски център Пю (2017) Pew Research Center. *Origins and Descent of the World's Migrants, 1990 - 2017*.
<https://www.pewglobal.org/2018/02/28/global-migrant-stocks/?country=BG&date=2017>

Иларева, В. (2017) Нулева интеграция за бежанците. *Икономист*, 1.01.17. <http://arh-icconomist.com/mnenie/item/201573-2017-04-01-08-37-16>

Илиев, С. (2017) *Има ли желание, има и начин. Ангажираност на частния сектор в заетостта на получили международна закрила лица*. Sofia: UNHCR Bulgaria.
<https://www.unhcr.org/bg/wp-content/uploads/sites/18/2016/12/Employment-for-Refugees-FINAL-BG.pdf>

Кадриа, Б. (2008) Khadria, B. India: skilled migration to developed countries, labour migration to the Gulf. *Migración y Desarrollo*, (7), 4-37.

Кинг, Р. и др. (2013) King, R., Mata-Codesal, D. & Vullnetari, J. Migration, Development, Gender and the 'Black Box' of Remittances: Comparative Findings from Albania and Ecuador *Comparative Migration Studies*, 1(1), pp.69-96.
<https://doi.org/10.5117/CMS2013.1.KING>

Кръстева, А. (2014) От миграция към мобилност: политики и пътища. София: НБУ.

Кръстева, А. (2005) Krasteva, A. (Ed.) *Immigration in Bulgaria*. Sofia: International Center for Minority Studies and Intercultural Relations.

Кръстева, А. (2007) Krasteva, A. Strengthening cross-border co-operation in the Western Balkans regarding migration management - Bulgaria' In: Migration flows in South Eastern Europe, a compendium of national perspectives Belgrade, pp. 163-193.

Кръстева, А. (2008) Krasteva, A. In search of new opportunities: emigration from and immigration to Bulgaria' In: Krasteva, A. (ed.) *Immigration and integration: European experiences*. Sofia: MWF, p. 64.

Кръстева, А. (2012) Krasteva, A. The Chinese and their competitors in Bulgaria. In: Chang, Felix and Rucher-Chang, Sunnie (eds) *Chinese migrants in Russia, Central Asia and Eastern Europe*. Routledge, 184 - 199.

Кръстева, А. (2014а) Krasteva, A. Bulgarian migration profile. Medved, Felicita. *Proliferation of migration transition. Selected new EU member states*. European Liberal Forum, 2014, 189 - 211.

Кръстева, А. (2014b) Krasteva, A. Mobilite en blanc. Dans Anna Krasteva et Despina Vasilcu (eds) (2014) *Migrations en blanc. Médecins d'est en ouest*. Paris : l'Harmattan, 119 - 150.

Кръстева, А. (2014с) Krasteva, A. Medecins mobiles: parcours inovants, politiques inadaptees. Dans Anna Krasteva et Despina Vasilcu (eds) (2014) *Migrations en blanc. Médecins d'est en ouest*. Paris: l'Harmattan, 229 - 234.

Кръстева, А. (2015) Krasteva, A. Bulgarie. In Simon G. (ed) *Dictionnaire des migrations internationales*. Paris: Armand Colin, pp. 181-185.

Кръстева, А. (2016) Krasteva A. Occupy Bulgaria or the emergence of postcommunist contestatory citizenship. *Southeastern Europe*, 40(2), 158 - 187.
<http://booksandjournals.brillonline.com/content/journals/10.1163/18763332-04002002>

Кръстева, А. (2018) Krasteva, A. Hyperpoliticisation of asylum and responsibility. The Bulgarian case: from polarization to hegemonisation. Bulgarian report for WP5 of Ceaseval project (Horizon 2020)

Кръстева, А. (2018а) Krasteva, A. The alchemy of integration: Russians in Bg. In: Bouju, Aimie & Edel, Andreas (eds) *Similar but different. Inclusion and exclusion of immigrant communities sharing similar backgrounds with their host societies*. 2018, Berlin: Max Plank Society for the advancement of Science, 41-46.
<https://www.population-europe.eu/discussion-paper/discussion-paper-no-8-similar-different>

Кръстева, А. (2013) Krasteva, A. Integrating the most vulnerable. Educating refugee children in the European Union. In: Brown Elinor and Anna Krasteva (eds) (2013) *Migrants and refugees. Equitable education for displaced populations*. USA: Information Age Publishing, pp. 3 - 28.

Кръстева, А., Отова, И., Стайкова, Е. (2011) Krasteva, A., Otova, I. & Staikova, E. Satisfying labor demand through migration in Bulgaria : 2004-2009. European Migration Network (EMN)

КТ Подкрепа. (2018) Становище по законопроект №802-01-1/02.01.2018 г. за изменение на Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност.
<http://podkrepa.org/wp-content/uploads/file-15.pdf>

МВНР. (n.d.) Средносрочна програма за помощ за развитие и хуманитарна помощ на Р България (2016-2019).
https://www.mfa.bg/upload/238/SrednosrochnaProgramaMarch2013_cleanFINAL.pdf

Минчев, В., Шопов, Г., Калчев, Й., Бошнаков, В. (2016) Mintchev, V., Shopov, G., Kaltchev, I., Boshnakov, V. Migration of Bulgarian population – characteristics and relations to the regional socio-economic disparities. *Economic studies*, 5, 45-78.
<https://ideas.repec.org/a/bas/econst/y2016i5p45-78.html>

Минчев. В. (2016) Mintchev, V. Potential and return migrants in Bulgaria – demographic and socio-economic aspects. – *Economic studies*, 5, 91-115.
<https://ideas.repec.org/a/bas/econst/y2016i5p91-115.html>

МОМ (Международна организация по миграция) (2012) International Organization for Migration (IOM) *Developing a road map for engaging diaspora in development. A handbook for policy makers and practitioners in home and host countries*.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/diaspora_handbook_en_for_web_28may2013.pdf

Мутафова, Е. (2011). Moutafova, E. *Bulgaria. Mobility of health professionals*. Varna: Medical University of Varna.

Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020).

https://www.mvr.bg/docs/librariesprovider72/документи-от-съветът/96a48a47-nacionalna_strategiq_po_migraciqtapdf.pdf

Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015-2020) <https://ec.europa.eu/migrant-integration/?action=media.download&uuid=3C76CC6F-9A96-25D3-47F6910ECBB5AE59>

Национална стратегия на Република България по миграция и интеграция 2008-2015.

<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=462>

Николова, Д. (2019) Може ли да сравняваме емигрантските пари с чуждите инвестиции? *Медианул*, 13.04.19.

<https://www.mediapool.bg/mozhem-li-da-sravnyavame-emigrantskite-pari-s-chuzhdite-investitsii-news292108.html>

Нончев, А. и др. (2010) Nonchev, A et al. Indicators, methods and techniques for monitoring and evaluating the implementation of the objectives and measures for the integration of third country nationals. Analytical Report Sofia: CID.

<http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=20136>

Нончев, А. (2013) Публикувано във факти.бг: Имигрантите - проблем или потенциал за българското общество. <https://fakti.bg/mnenia/58443-imigrantite-problem-ili-potencial-za-balgarskoto-obshtestvo>

Нончев, А., Енчева, С. (2012) Nonchev, A. & Encheva S. Social inequalities and variations of (in)tolerance towards immigrants: the case of Bulgarians in the European perspective. *International Journal of Sociology*, 42(3), 77-103.

Нончев, А., Христова, М. (2018) Nonchev, A., Hristova, M. Segmentation of Returning Migrants. *Economic studies*, 27(2), pp. 3-24

НСИ. (2017) *Migration of the population by districts, municipalities and sex in 2017* <http://www.nsi.bg/en/content/6685/migration-population-districts-municipalities-and-sex>

НСИ. (n.d.) *Международна миграция по възраст и пол 2018*. 12 April 2018. <http://www.nsi.bg/en/content/6697/international-migration-age-and-sex>

Папа Франциск (2015) Encyclical letter *Laudato Si'* of the Holy Father Francis on Care for our Common Home, Vatican Press. http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_en.pdf

Пейчева, Р. (2018) Emigrants Емигрантите са пратили в България над 1,15 млрд. евро през миналата година. *Investor*, 10.04.18. <https://www.investor.bg/biudjet-i-finansi/333/a/emigrantite-sa-pratili-v-bylgariia-nad-115-mlrd-evro-prez-minalata-godina-258715/>

План за действие за 2018 г. за изпълнение на Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 г.-2020 г.)

https://www.mvr.bg/docs/default-source/strategicheskiodokumenti/план-за-действие-за-2018-година-за-изпълнение-на-националната-стратегия-в-областта-на-миграцията-убежището-и-интергацията-2015-2020.pdf?sfvrsn=e06e63f2_2

Рихтер, М. и др. (2017) Richter, M., Ruspini, P., Mihailov, D., Mintchev, V., Nollert, M. (Eds) *Migration and transnationalism between Switzerland and Bulgaria*. Springer.

Руспини и др. (2016) Ruspini, P. Richter, M., Nollert, M. Between return and circulation: experiences of Bulgarian migrants. *Economic studies*, XXV(5), 7-20.

Дарик, Срив на чуждестранните инвестиции у нас в периода 2007-17 отчита анализ на Българската стопанска камера. 28.08.18 <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/sriv-na-chuzhdestrannite-investicii-u-nas-v-perioda-2007-2017-otchita-analiz-na-bsk-2116901>

Стайкова, Е. (2013) Staykova, E. Emigration and immigration: Bulgarian dilemmas. *SEER: Journal for Labor and Social Affairs in Eastern Europe*, 16(4), 403 - 415. <https://www.jstor.org/stable/43293540>

Тодоров, И., Дурова, А. (2016) Todorov I., Durova A. Economic growth of Bulgaria and its determinants. *Economic studies*, XXV(4), 3 - 35. <https://ideas.repec.org/a/bas/econst/y2016i4p3-35.html>

Приложения

ПРИЛОЖЕНИЕ 1:

СЪКРАЩЕНИЯ

БНБ – Българска народна банка

ВКБООН – Върховен комисариат на ООН за бежанците

ДАБ – Държавна агенция за бежанците

ДАЗД – Държавна агенция за защита на децата

ЕММ – Европейска мрежа за миграция

ЗТМТМ – Закон за трудовата миграция и трудовата мобилност

МВнР – Министерство на външните работи

МВР – Министерство на вътрешните работи

МОМ – Международна организация по миграция

НПД - Национален план за действие

НПИРБ – Национална програма за интеграция на Р България

НСАМИ - Национална стратегия за миграция и интеграция

НСИ – Национален статистически институт

НСМИ – Национален съвет по миграция и интеграция

НСТМТМ – Национален съвет по трудова миграция и трудова мобилност

РПЦ – Регистрационно-приемателни центрове

МИРЕХ – Migrant Integration Policy Index

ПРИЛОЖЕНИЕ 2:

СПИСЪК НА ИНТЕРВЮТА

Интервю със заместник-председател и ръководители на отдели в ДАБ, 12.06.18

Интервю с експерт по интеграция на ръководна позиция в Каритас, 19.12.18

Интервю с експерт по интеграция в Каритас, 19.12.18.

Интервю с ромски активист от средно голям град, 3.01.19.

Интервю с китайски предприемач, 4.01.19

Интервю с африкански мигрант – социален работник и медиатор, 5.01.19.

Интервю с китайски художник, 5.01.19.

Интервю с афганистански бизнесмен, 6.01.19.

Интервю с активист от сирийската общност, 8.01.19

Интервю с палестински бизнесмен, 10.01.19.

Интервю с мигрант – преводач и писател, 12.01.19.

Интервю с емигрант, реемигрирал след кратко завръщане в България (по скайп), 15.01.19.

Интервю (телефонно) с експерт в МВнР, 30.01.19

В разработката са използвани множество интервюта на автора с бежанци, мигранти, представители на институции и НПО от дългогодишната му изследователска работа по бежанска, миграционна и интеграционна политика, особено от последните години.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3:

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИ И ГРАФИКИ

Таблица 1: Емиграция за периода 1985 – 2016 г. според данни на българската статистика	17
Таблица 2: Държави дестинации за българските емигранти, март 2018 г.	17
Таблица 3: Миграционен баланс и разпределение по възраст и пол за периода 2010-2017.....	58
Таблица 4: Средногодишна нетна миграция от България	18
Таблица 5: Емиграция и имиграция по пол 2010 – 2017 г.	18
Таблица 6: Емиграция и имиграция по пол, 2017 г.	58
Таблица 7: Емиграция и имиграция за периода 2010-2017 г. по пол	58
Таблица 8: Гражданство и месторождение на чужденците и родените в чужбина, 1 януари 2017 г.	58
Таблица 9: Петте топ страни на произход на търсещите убежище , 01.01.1993 – 30.11.2018	20
Таблица 10: Области на заетост на бежанци и лица с хуманитарен статут с трудови договори, регистрирани в НАП (2015-16)	22
Таблица 11: Достъп до пазара на труда на граждани на трети страни за периода 2014 – юни 2018 г.	23
Таблица 12: Външни парични потоци от България (милиони долари)	25
Таблица 13: Трансферни канали	25
Таблица 14: Преводи от емигрантите от 6-те топ изпращащи страни за периода 2007 – 2018 г. (до края на третото тримесечие) в млн. евро	59
Таблица 15: Възвращенци спрямо емиграция	27
Таблица 16: Статус на мигрантите преди заминаване и при завръщане (%)	28
Таблица 17: Колко души сте наели? (%)	28
Фигура 1: Динамика на миграционния баланс за периода 2010-2017 г.	18

Приложение 3

Миграционен баланс	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо	-24 190	-4 795	-2 512	-1 108	-2 112	-4 247	-9 329	-5 989
Мъже	-10 697	-2 058	-654	655	-1 035	-1 867	-4 452	-3 575
Жени	-13 493	-2 737	-1 858	-1 763	-1 077	-2 380	-4 877	-2 414

Таблица 3: Миграционен баланс и разпределение по възраст и пол за периода 2010-2017

Източник: Национален статистически институт, Международна миграция по възраст и пол 2018 г.

Възраст	0 - 19		20 - 59		над 60		Общо
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	
Имиграция	5 256	20,5%	16 162	63,1%	4179	16,3%	25 597
Емиграция	4 625	14,6%	24 766	78,4%	2195	6,9%	31 586

Таблица 6: Емиграция и имиграция по пол, 2017 г.

Източник: авторът, по данни на Националния статистически институт, Международна миграция по възраст и пол, 2018 г.

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	iM	eM	iM	eM	iM	eM	iM	eM	iM	eM	iM	eM	iM	eM	iM	eM
Общо	3518	27708	4722	9517	14103	16615	18570	19678	26615	28727	25223	29470	21241	30570	25597	31586
Мъже	1910	12607	2402	4460	8182	8836	10496	9841	14712	15747	13493	15360	10941	15393	12471	16046
Жени	1608	15101	2320	5057	5921	7779	8074	9837	11903	12980	11730	14110	10300	15177	13126	15540

Таблица 7: Емиграция и имиграция за периода 2010-2017 г, по пол

Източник: данни на НСИ

България					
Гражданин на	(1000)	(%)	Родени в	(1000)	(%)
Русия	20,9	26,4	Русия	27.7	19.0
Сирия	11,5	14,5	Сирия	12.3	8.5
Турция	10,7	13,4	Турция	10.2	7.0
Украйна	5,3	6,6	Украйна	8.8	6.1
Великобритания	4,0	5,1	Великобритания	8.7	6.0
Други	27,0	34,1	Други	77.7	53.4

Таблица 8: Гражданство и месторождение на чужденците и родените в чужбина, 1 януари 2017 г.

Източник: Евростат. Статистика на миграцията и мигрантите

Държава	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 (I-III)	Общо 2010- 2018 (I-III)
Германия	39,7	41,6	42,2	44,7	48,1	49,6	51,2	52,7	54,7	56,8	266,5	208,3	956,3
Гърция	47,8	50,0	50,7	53,8	57,8	59,7	61,6	63,4	65,8	68,4	91,7	71,7	742,4
Испания	122,1	155,4	166,4	174,3	187,4	190,7	166,6	169,3	168,6	154,2	152,0	118,9	1 926,0
Италия	69,2	72,5	73,5	48,7	52,4	60,8	62,8	57,5	57,3	64,9	67,6	52,8	740,0
Великобритания	45,8	48,0	48,6	51,6	55,4	57,2	59,0	60,8	63,0	65,5	77,9	60,9	693,6
САЩ	140,4	147,1	149,1	158,1	169,9	175,3	181,0	186,4	193,3	200,9	208,8	163,3	2 073,6
Общо от всички изпращащи страни	634,7	693,8	717,8	718,4	770,1	800,1	850,5	825,1	848,1	869,0	1152,6	901,1	9781,3

Таблица 14: Преводи от емигрантите от 6-те топ изпращащи страни за периода 2007 – 2018 г. (до края на третото тримесечие) в млн. евро

Източник: авторът по данни на БНБ „Парични преводи от емигранти“

Снимка: Каритас София

ул. „Оборище“ № 9
1504 София, България
тел.: 02/ 944 18 58
e-mail: caritas@caritas.bg
www.caritas.bg

Тази публикация е подготвена в рамките на проект „MIND“ с финансовата подкрепа на програма „DEAR“ на Европейския съюз. Информацията, съдържаща се в тази публикация, не отразява позицията или мнението на Европейския съюз.